

นิติปรัชญามหาชน

PUBLIC LEGAL PHILOSOPHY

พิมพ์ครั้งที่

สาม

(ปรับปรุงแก้ไขตามผู้ทรงคุณวุฒิ)

รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาวณีย์ อมรจิตสุวรรณ

นิติปรัชญามหาชน

Public Legal Philosophy

รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาวณีย์ อมรจิตสุวรรณ

พิมพ์ครั้งที่สาม

(ปรับปรุงแก้ไขตามผู้ทรงคุณวุฒิ)

นิติปรัชญามหาชน (Public Legal Philosophy)

รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาวณีย์ อมรจิตสุวรรณ

พิมพ์ครั้งที่ 1 : สิงหาคม 2563 จำนวน 100 เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ 2 : มีนาคม 2566 จำนวน 100 เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ 3 : กรกฎาคม 2569 จำนวน 100 เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

รศ.ดร.สุภาวณีย์ อมรจิตสุวรรณ, นิติปรัชญามหาชน
(Public Legal Philosophy), จำนวน 450 หน้า

ISBN : 978-616-568-833-8

ISBN (e-book) : 978-616-577-236-5

จัดทำโดย : สุภาวณีย์ อมรจิตสุวรรณ

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อาคารกิจกรรมนักศึกษา
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

85 ถนนสกลมารค์ ตำบลเมืองศรีไค

อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 34190

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537

คำนำ พิมพ์ครั้งที่สาม

ในการจัดพิมพ์หนังสือ “นิติปรัชญากฎหมายมหาชน” ครั้งที่สามนี้ ผู้เขียนได้นำแนวคิดความคิดที่ว่าด้วยสัญญาประชาคมมาใส่ไว้ในบทที่ 3 เพื่อให้แนวความคิดที่ว่าด้วยคุณค่าของกฎหมายไปยึดโยงเพื่อการบูรณาการให้เข้ากับหลักการแห่งกฎหมายมหาชน ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้นำแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายมหาชน แนวคิดเกี่ยวกับนิติวิธีในทางกฎหมายมหาชน แนวคิดเกี่ยวกับดุลพินิจ และแนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะมานำเสนอประกอบเพื่อสร้างคุณค่าให้กับหนังสือเล่มนี้ ทั้งในบทส่งท้ายผู้เขียนยังได้นำเอาตัวอย่างข้อสอบบางข้อมานำเสนอประกอบเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจและตกผลึกทางความคิดเกี่ยวกับหนังสือ “นิติปรัชญากฎหมายมหาชน” เล่มนี้

ผู้เขียนได้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ทั้งในรูปแบบหนังสือและในรูปแบบ E-book เพื่อเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ซึ่งในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณท่านผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดพิมพ์และเผยแพร่หนังสือ “นิติปรัชญามหาชน” พิมพ์ครั้งที่สามเล่มนี้ด้วย หากมีความผิดพลาดประการใดจากการพิมพ์ตกหล่น ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว และจะปรับปรุงในการจัดพิมพ์ครั้งต่อไป

สุภาวณีย์ อมรจิตสุวรรณ

กรกฎาคม 2569

คำนำ

พิมพ์ครั้งที่สอง

นับตั้งแต่ผู้เขียนได้จัดพิมพ์หนังสือ “นิติปรัชญามหาชน” ทั้งในรูปแบบหนังสือและในรูปแบบ E-book หนังสือเล่มนี้ก็ยังไม่ได้ดำเนินการปรับปรุงเนื้อหาสาระแต่ประการใด จนกระทั่งได้รับการอนุเคราะห์จากทาง คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่ได้จัดส่งหนังสือเล่มนี้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมายมหาชนได้อ่านงาน ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในตำแหน่งศาสตราจารย์จำนวนสามท่าน จากสามสถาบันการศึกษาในระดับประเทศ ซึ่งท่านผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสามท่านได้ประเมินหนังสือเล่มนี้ พร้อมทั้งได้ให้ข้อคิดเห็น คำแนะนำ และข้อควรปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้หนังสือเล่มนี้มีคุณภาพยิ่งขึ้น โดยในการจัดพิมพ์ครั้งที่สองนี้ ผู้เขียนก็ได้ดำเนินการแก้ไข และปรับปรุงตามคำแนะนำของท่านผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวทั้งสามท่าน ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสามท่านดังกล่าวเป็นอย่างสูงที่ได้เมตตาและให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อหนังสือเล่มนี้ เพื่อให้เกิดความกว้างขวางและน่าเชื่อถือในวงวิชาการต่อไป

ผู้เขียนได้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้อีกเป็นครั้งที่สองทั้งในรูปแบบหนังสือและในรูปแบบ E-book เพื่อเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ซึ่งในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณท่านผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดพิมพ์ และเผยแพร่หนังสือ “นิติปรัชญามหาชน” เล่มนี้ด้วย หากมีความผิดพลาดประการใดจากการพิมพ์ตกหล่น ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว และจะปรับปรุงในการจัดพิมพ์ครั้งต่อไป

สุภาวณีย์ อมรจิตสุวรรณ

มิถุนายน 2566

คำนำ

หนังสือ “นิติปรัชญามหาชน” เล่มนี้ เป็นหนังสือวิชาการที่ผู้เขียนได้พัฒนามาจากเอกสารคำสอนในรายวิชา “นิติปรัชญา” หนังสือ “นิติปรัชญา กรณีส่งเสริมคุณภาพนักกฎหมาย” และหนังสือ “หลักปรัชญาและนิติปรัชญา” โดยนำเนื้อหาผมนวกเข้ากับหลักกฎหมายมหาชน ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของหนังสือ “หลักกฎหมายมหาชน” ซึ่งเป็นหนังสือที่นำหลักปรัชญา หลักนิติปรัชญามาบูรณาการให้เข้ากับหลักการตามแนวคิดและทฤษฎีของกฎหมายมหาชน

แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการศึกษาวิชานิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยไทยหลายแห่ง แต่สิ่งสำคัญที่สุดของความเป็นนักกฎหมายก็คือ ความมีสำนึกตามหลักนิติปรัชญา ซึ่งนักกฎหมายทุกท่านจะต้องได้ทราบถึงรากเหง้าและวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิธรรม ภูมิปัญญาในเผ่าพันธุ์ของบุคคลด้วย จะทำให้ทราบถึงจิตสำนึกที่มีอยู่ต่อบริบทของกฎหมาย ซึ่งการศึกษาวิชากฎหมายไม่เพียงแต่จะต้องท่องจำกฎหมายได้เท่านั้น แต่จะต้องมีจิตวิญญาณความเป็นนักกฎหมายที่มีทั้งหลักนิติรัฐและหลักนิติธรรมในตัวเอง อันเป็นคุณค่าของนักกฎหมายที่จะเข้าไปช่วยเหลือสังคมในฐานะวิศวกรสังคมทางด้านกฎหมาย ซึ่งนักกฎหมายได้ชื่อว่า “เป็นผู้ที่สร้างสังคม” เนื่องจากจะต้องไปบัญญัติกฎหมาย (ร่างกฎหมาย) ไปวินิจฉัยกฎหมาย ตลอดจนการนำกฎหมายไปใช้ ซึ่งแน่นอนว่า นักกฎหมายที่มีคุณภาพและมีจิตสำนึกต่อประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน อันเป็นนิติวิธีในทางกฎหมายมหาชน ซึ่งแน่นอนว่า การเป็นนักกฎหมายที่เป็นวิศวกรสังคมย่อมไม่ใช่กฎหมายให้เป็นไปในลักษณะของการเล่นแร่แปรธาตุกฎหมาย จนทำให้กฎหมายขาดบรรทัดฐานและมาตรฐานของความเป็นกฎหมายของสังคมตามหลักนิติรัฐ

หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้รวบรวมและเรียบเรียงมาตั้งแต่วิวัฒนาการแห่งปัญญาของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในโลก และมีพัฒนาการจากการเรียนรู้จนนำไปสู่หลักปรัชญาในการดำเนินชีวิตและมีการสร้างกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคม หลังจากนั้น ผู้เขียนก็ได้วางหลักเบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาเพื่อวางแผนในการศึกษาอย่างเป็นระบบเพื่อปูพื้นฐานสู่หลักการแห่งวิชานิติปรัชญากับวิชานิติศาสตร์ หลังจากนั้นผู้เขียนก็จะวางแผนความคิดที่ว่าด้วยคุณค่าของกฎหมายเพื่อให้เห็นความสำคัญของกฎหมาย ซึ่งได้มีพัฒนาการมาตั้งแต่การวางแผนความคิดเกี่ยวกับนิติปรัชญาของสำนักกฎหมายธรรมชาติทั้งของทางตะวันออก (จีน-อินเดีย) และทางตะวันตก ซึ่งเริ่มต้นจากกรีกโบราณ โรมัน และพัฒนามาจนยุคปัจจุบันจนเกิดรัฐชาติ

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้วางแผนความคิดเกี่ยวกับนิติปรัชญายุค ซึ่งเป็นยุคสมัยใหม่ซึ่งเป็นยุคที่มีการนำระบบเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องและทำให้ระบบเศรษฐกิจและระบอบการปกครองกลายเป็นส่วนหนึ่งของนิติปรัชญาที่นักกฎหมายจะต้องศึกษา เพราะสังคมเริ่มมีการใช้ดุลพินิจและมีการเล่นแร่แปรธาตุกับตัวหนังสือมากขึ้น ทำให้กฎหมายกลายเป็นเครื่องมือของผู้ปกครอง ฉะนั้น นักกฎหมายจะต้องศึกษาสังคมวิทยาทางกฎหมาย ซึ่งก็คือ บริบทของสภาพแวดล้อมทางสังคมประกอบด้วย เพื่อจะได้เป็นวิศวกรสังคมในทางนิติศาสตร์อย่างมี

คุณค่า

หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้ตั้งใจเขียนออกมาเพื่อให้ผู้อ่าน หรือผู้ที่กำลังศึกษาเรื่องดังกล่าวได้เข้าใจ และหลงใหลในวิชานิติปรัชญาว่า “แม้จะไม่สามารถทำให้หาเงินได้” แต่ “ทำให้นักกฎหมายมีคุณค่าในตัวเอง” โดยผู้เขียนได้รวบรวมและเรียบเรียงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน แล้วนำมาสังเคราะห์ตามวิสัยทัศน์ของผู้เขียน ตลอดจนการนำเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมแล้ว มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ

แม้ว่าในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนอาจมีถ้อยคำหรือสำนวนที่ผิดพลาดไปบ้าง หรือตกหล่นไปด้วยประการใด ผู้เขียนก็ขออภัยผู้อ่านและผู้ศึกษามา ณ ที่นี้ด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้คงจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ศึกษากฎหมาย ผู้ที่ศึกษานิติปรัชญาทางกฎหมาย และผู้สนใจทั่วไปที่ต้องการศึกษากฎหมายเพื่อให้เข้าถึงซึ่งบริบทของกฎหมายเพื่อการสร้างสังคมอย่างมีคุณค่าตามหลักนิติรัฐและนิติธรรม

การใด ๆ ที่เป็นบุญกุศลและอานิสงส์จากการจัดทำหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนขออุทิศให้กับคุณแม่ของผู้เขียนซึ่งล่วงลับไปแล้ว คุณแม่ประไพศรี ปุ๋งโพธิ์ และหลวงพ่อมร แห่งวัดป่าวิเวกธรรมชาน (ซึ่งมรภาพแล้ว) ตลอดจนขอยกบุญกุศลจากการเขียนหนังสือเล่มนี้ให้กับบิดาของผู้เขียนซึ่งยังมีชีวิตอยู่ คุณพ่อลัด ปุ๋งโพธิ์ และคู่ชีวิตที่ให้กำลังใจเสมอมา คุณกรณ์พงศ์ อมรจิตสุวรรณ ซึ่งได้ตรวจอักขระในเบื้องต้นของหนังสือเล่มนี้ ตลอดจนครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนเทคนิคในการเขียนหนังสือและการค้นคว้าข้อมูลให้กับผู้เขียน รวมถึงนักศึกษาทุกท่านที่ให้การสนับสนุนผู้เขียน จนทำให้ผู้เขียนต้องเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาเพื่อประกอบการเรียนการศึกษาได้อย่างเข้าใจง่ายขึ้น นอกจากนี้ ก็ขอขอบคุณ คุณปรีวัฒน์ จันทร์ทรง บุคลากรคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ซึ่งเป็นผู้ติดต่อประสานงานต่างๆ เกี่ยวกับการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้เพื่อให้สำเร็จลุล่วงด้วยดีและเพื่อให้หนังสือเล่มนี้จัดจำหน่ายออกมาได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาวณีย์ อมรจิตสุวรรณ

กรกฎาคม 2563

สารบัญ

	หน้า
ความเบื้องต้น: วิวัฒนาการแห่งปัญญา.....	1
บทที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักปรัชญาและกฎหมาย.....	11
1. ความหมายของปรัชญา.....	12
2. ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับประวัติศาสตร์การดำเนินชีวิตของพลเมืองไทย.....	16
2.1 ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ชนชาติไทยยุคโบราณ.....	16
2.2 กำเนิดชนชาติไทยที่ส่งผลต่อหลักปรัชญาความเชื่อ.....	21
2.3 ชนชาติไทยกับแนวคิดทางปรัชญา.....	43
3. ความสัมพันธ์ของกฎหมายกับชนชาติไทย.....	45
บทที่ 2 หลักการแห่งวิชานิติปรัชญากับวิชานิติศาสตร์.....	49
1. แนวคิดและความหมายเกี่ยวกับนิติปรัชญา.....	49
2. ความสำคัญและวัตถุประสงค์ของนิติปรัชญา.....	59
3. หลักการแห่งวิชานิติศาสตร์.....	64
3.1 การศึกษาวิชานิติศาสตร์.....	67
3.2 วิชานิติศาสตร์โดยแท้ (Legal Science Proper).....	69
3.3 วิชานิติศาสตร์ทางข้อเท็จจริง (Legal Science of Facts).....	72
3.3.1 ประวัติศาสตร์กฎหมาย.....	72
3.3.2 สังคมวิทยาทางกฎหมาย.....	80
3.4 วิชานิติศาสตร์ทางคุณค่า (Legal Science of Value).....	83
3.4.1 วิชากฎหมายเปรียบเทียบ.....	83
3.4.2 นิติบัญญัติ.....	87
4. ประวัติศาสตร์ทางความคิดของคุณค่า “นิติปรัชญา” ตามกฎหมายไทย.....	89
บทที่ 3 แนวความคิดที่ว่าด้วยคุณค่าของกฎหมาย.....	99
1. การศึกษากฎหมายโรมันต้นแบบของระบบ Civil Law.....	99
2. ประวัติศาสตร์ของอุดมการณ์ตามหลักนิติธรรม.....	106
3. แนวความคิดที่ว่าด้วยคุณค่าและวัตถุประสงค์ของกฎหมายในเชิงวิทยาศาสตร์.....	117

	หน้า
4. แนวความคิดในการศึกษาคุณค่าของกฎหมายแบบเมตาฟิสิกส์.....	121
(Metaphysical Study of Value)	
5. แนวความคิดในการศึกษาคุณค่าของกฎหมายแบบปฏิจฐาน.....	134
(Positive Study of Value)	
6. แนวความคิดที่ว่าด้วยสัญญาประชาคม (Social Contract Theory).....	139
บทที่ 4 แนวความคิดเกี่ยวกับนิติปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติ.....	159
1. แนวความคิดทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ของทางตะวันออก.....	159
1.1 นิติปรัชญากฎหมายธรรมชาติ “ยุคจีน”.....	160
1.2 นิติปรัชญากฎหมายธรรมชาติ “ยุคอินเดีย”.....	171
2. แนวความคิดนิติปรัชญากฎหมายธรรมชาติตะวันตก.....	185
2.1 แนวคิดนิติปรัชญากฎหมายธรรมชาติตะวันตกยุคก่อนคริสต์ศักราช.....	186
2.2 แนวคิดนิติปรัชญากฎหมายธรรมชาติตะวันตกยุคภายหลังคริสต์ศักราช.....	209
3. แนวความคิดนิติปรัชญากฎหมายธรรมชาติยุคฟื้นฟูและปฏิรูป.....	218
(Revived Natural Law)	
(1)ฌอง โบแด็ง (Jean Bodin).....	224
(2)ทอมมาโซ แคมปาเนลลา (Tommaso Campanella).....	225
(3)ทอมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes).....	225
(4)จอห์น ล็อก (John Locke).....	227
(5)มองเตสกีเยอ (Montesquieu).....	230
(6)เดวิด ฮูม (David Hume).....	231
(7)ยัง ยาควส์ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau).....	234
บทที่ 5 แนวความคิดเกี่ยวกับนิติปรัชญามหาชนและที่เกี่ยวข้อง.....	239
1. แนวความคิดเกี่ยวกับสำนักกฎหมายบ้านเมือง (Positivism).....	241
1.1 ทฤษฎีการให้ความสำคัญกับองค์ประกอบต่างๆ ของกฎหมาย.....	245
1.2 ทฤษฎีความเคร่งครัดในการแบ่งแยกระหว่างกฎหมายกับศีลธรรม.....	246
2. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายมหาชน.....	248
2.1 ความหมายของกฎหมายมหาชน.....	248
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับนิติวิธีในทางกฎหมายมหาชน.....	251
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับ “ดุลพินิจ”.....	257
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะ.....	259

	หน้า
3. แนวคิดสำนักมาร์กซิสต์.....	273
3.1 การวางรากฐานหลักการคอมมิวนิสต์วิทยาศาสตร์.....	276
3.2 ความจนแห่งปรัชญาเพื่อนำไปสู่รากฐานลัทธิคอมมิวนิสต์.....	277
3.3 ประเพณีของแนวคิดตามสำนักมาร์กซ์หรือมาร์กซิสต์.....	278
3.4 สาระสำคัญของทฤษฎีมาร์กหรือมาร์กซิสต์.....	279
4. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับนิติปรัชญาหลังนวยุค.....	286
4.1 วรรณคดีหลังนวยุค.....	297
4.2 การดื้อแพ่งทางกฎหมาย (Civil Laws Disobedience).....	301
4.2.1 การปลุกกระแสชาตินิยมเป็นการดื้อแพ่งและสร้างคุณธรรมหรือไม่.....	302
4.2.2 ความขัดแย้งเป็นฉนวนที่ก่อให้เกิดการดื้อแพ่งหรือไม่.....	306
บทที่ 6 บทส่งท้าย.....	311
บรรณานุกรม.....	341
ดัชนีค้นคำ.....	355
ประวัติผู้เขียน.....	361

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 1 แผนภูมิกรอบแนวคิดของความเป็นมนุษย์ตามบริบทนิติปรัชญามหาชน.....	11

ความเบื้องต้น วิวัฒนาการแห่งปัญญา

โลกอุบัติมาตั้งแต่เมื่อใดไม่สามารถทราบได้ แต่นักวิทยาศาสตร์สันนิษฐานกันว่า น่าจะมีอายุน้อยประมาณ 4,600 ล้านปีมาแล้ว ซึ่งในครั้งนี้นักวิชาการบางท่านเชื่อว่า ยังไม่มีมนุษย์คนใดได้เกิดมาชมโลก¹ นอกจากนี้ มนุษย์ยังเชื่อว่า วิวัฒนาการแห่งชีวิตเกิดจากสาเหตุญาณ เมื่อสาเหตุญาณสะสมขึ้นมาเรื่อย ๆ ทำให้มีวิวัฒนาการมาเป็นชีวิต ทั้งยังเชื่อว่า ชีวิตเริ่มแรกที่พัฒนามาเป็นมนุษย์ก็คือ “ลิง” ต่อมาก็พัฒนามาเป็น “มนุษย์” เนื่องจากพบว่า มีการใช้มือผลิตเครื่องมือภายนอกออกใช้มากขึ้น ทั้งยังใช้ร่างกายให้เคลื่อนไปในที่ต่าง ๆ ทำให้ “ลิง” กลายเป็น “มนุษย์” ที่สมบูรณ์ เมื่อเกิดมนุษย์ลิง (วานร) แล้วก็ทำให้เกิด “ปัญญา” ในการใช้เครื่องมือต่าง ๆ เช่น กระบอง หอก เครื่องมือหิน และไฟ² โดยมีการสันนิษฐานว่า มนุษย์ในยุควานรนี้ยังไม่เกิดปัญญาในการใคร่ครวญหาเหตุผล แต่กลับเกิด “ปัญญา” ที่เกิดจากการใช้เครื่องมือต่าง ๆ เพื่อทำให้มนุษย์วานรเหล่านั้นสามารถใช้ถ้ำเป็นที่อยู่อาศัยได้ เมื่อมนุษย์วานรได้เข้าไปอยู่ในถ้ำ พวกเขาก็มีเวลาว่างและมีความสบายมากขึ้น จึงทำให้พวกเขาเกิดความคิดใคร่ครวญหาเหตุผลมากขึ้น³ ทำให้มนุษย์เกิดปัญญาในทางทฤษฎีขึ้นมาตั้งแต่สมัยมนุษย์ถ้ำ ซึ่งมนุษย์ถ้ำรุ่นแรก คือ “นีแอนเดอร์ธัล” (Neanderthal) มีอยู่ในโลกระหว่าง 250,000 ถึง 50,000 ปีมาแล้ว แม้จะเป็นมนุษย์ที่โบราณมากก็ตาม แต่ก็รู้จักฝังศพตนเองและรู้จักเซ่นไหว้ผู้ที่ตายแล้ว⁴ ทำให้ทราบว่า “ปัญญา” ในระยะแรกของมนุษยชาติก็คือ “ปัญญาทางศาสนา” ซึ่งเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณว่า “จิตเป็นของเที่ยงแท้” และเชื่อในเรื่อง “อำนาจเหนือธรรมชาติทั้งปวง”⁵

นักวิชาการบางท่านเชื่อกันว่า มนุษย์ถ้ำรุ่นต่อมา คือ “มนุษย์โครมันยอน” มีชีวิตอยู่ในโลกจาก 50,000 ถึง 15,000 ปี เป็นมนุษย์ถ้ำที่พบว่า มีเครื่องมือเจริญก้าวหน้ากว่ามนุษย์ถ้ำรุ่นแรกมาก ทั้งยังมีรูปเคารพซึ่งกันและกัน ซึ่งจากการค้นพบรูปเคารพดังกล่าว ทำให้ทราบว่า ในสังคมของมนุษย์ถ้ำมีสตรีเป็นใหญ่ โดยจะพบว่า มีเทวดาผู้หญิงหรือเทพีเป็นที่เคารพนับถือกันในยุคแรกเริ่มในขณะนั้น ทั้งยังพบว่า มีการนับถือสัตว์บางประเภทซึ่งถือเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ด้วย ซึ่งปรากฏภาพสัตว์ดังกล่าวที่เขียนไว้บนผนังถ้ำ

ดังนั้น ศาสนาแรกเริ่มที่สุดของมนุษยชาติก็คือ “การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ” และการฝังศพก็เป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่เริ่มแรกที่สุด ซึ่งต่อมาก็เกิดความเชื่อขึ้นอีกว่า มีมนุษย์หินสมัยใหม่ ซึ่งเรียกว่า “มนุษย์นีโอลิตีค”

¹ปรัชญาไทย, [Online], Available Website https://www.baanjomyut.com/library_2/extension-2/thai_philosophy/01.html, 2569 (มกราคม, 1).

²จากข้อสันนิษฐานที่ค้นพบในทางประวัติศาสตร์.

³เมื่อจิตว่างจะเกิดสมาธิและปัญญา.

⁴ข้อเท็จจริงดังกล่าวทราบจากการที่ได้มีการขุดหลักฐานได้จากถ้ำ.

⁵สมักร บุรวาต, พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2554), หน้า 353-363.

(Neolithic) มีชีวิตอยู่ในระหว่าง 15,000 ถึง 8,000 ปีมาแล้ว โดยมนุษย์พวกนี้ยังกันเป็นหมู่เป็นเหล่า และใช้ระบบแต่งงานหมู่ ซึ่งระบบแต่งงานเช่นนี้ช่วยให้สตรีเป็นใหญ่ ทำให้สตรีจึงกลายเป็นเทวดาและเป็นประมุขของชนเผ่า เป็นคนทรงหรือหมอผี รวมถึงนักปราชญ์ สมัยนี้จึงเป็นสมัยของ “แม่” โดยศีลธรรมของคนสมัยนี้ก็คือ “ความรักระหว่างแม่กับลูก” และในสมัยนีโอลิธิคนี้สังคมมนุษย์ยังเป็นแบบชุมชนบุพพกาล⁶ เรียกว่า เป็นยุคของ “แม่” ซึ่งมนุษย์ต่างเป็นพี่น้องกันหมด เพราะยังไม่มีการแบ่งแยกหรืออพยพแยกจากกันแต่อย่างใด จะเรียกกันว่า “พี่ชาย” บ้าง “น้องหญิง” บ้าง “น้องชาย” บ้าง “พี่หญิง” บ้าง โดยคำเรียกขานเหล่านี้ได้ติดปากกันมาจนกระทั่งถึงสมัยพุทธกาล

นับว่า ยุคดังกล่าวเป็นยุคที่ “แม่” มีภราดรภาพและถือเป็นสภาวะที่ไม่ใช่การเป็นแม่อย่างนามธรรมเหมือนเช่นทุกวันนี้ ซึ่งสังคมในยุคนี้บ่งชี้สตรีเป็นใหญ่จะถือเป็นเรื่องธรรมดาตามการนับถือของฝูงสัตว์ เช่น มด ปลวก หรือช้าง ต่างก็มีตัวเมียเป็นใหญ่ทั้งสิ้น เนื่องจากมนุษยชาติในสมัยนั้นได้อาศัยระบบการแต่งงานที่สำคัญ กล่าวคือ ชายทุกคนทุกวัยสามารถเป็นสามีของหญิงทุกคนทุกวัยได้ ทำให้บรรดาเด็กที่เกิดขึ้นมาจึงรู้จักแต่แม่ที่ให้กำเนิดตัวมา แต่ไม่รู้จักพ่อผู้ให้กำเนิด ทำให้คนในสกุลจึงยกย่องแม่ให้เป็นใหญ่และถือเป็นเรื่องธรรมดาต่อมาอีกหลายพันปี เมื่อมีประชากรเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทำให้ชาติวงศ์ต่างๆ เกิดขึ้น และต่างก็แยกย้ายกันไปอยู่เป็นแห่ง ๆ ทำให้เกิดการแต่งงานหมู่ระหว่างชาติวงศ์⁷ แต่อย่างไรก็ดี เมื่อมีการแต่งงานก็จะเป็นรูปแบบการแต่งงานแบบส่ำสอน กล่าวคือ เป็นการแต่งงานหมู่ที่หญิงกับชายจะเป็นสามีภรรยาทั้งกลุ่ม จึงทำให้ลูกที่เกิดขึ้นมาไม่รู้ว่าเป็นพ่อ แต่ลูกจะรู้ว่าใครเป็นแม่ ฉะนั้น แม่จึงได้เป็นใหญ่ ทำให้หญิงได้รับการยกย่อง และเกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างหญิงและชาย โดยผลพวงของความเหลื่อมล้ำนั่นเอง ทำให้ลูกผูกพันเฉพาะกับผู้เป็นแม่ จนกระทั่งทำให้หญิงได้รับเลือกเป็นประมุข เป็นนักปราชญ์ และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนชายก็ไม่ได้มีอะไรเลย เป็นแต่เพียงคนงานเท่านั้น โดยในสังคมหญิงเป็นใหญ่ทำให้เกิดมีเทวดาเป็นผู้หญิง และสันนิษฐานได้ว่า ยุคนี้เกิดการบูชาเครื่องเพศหญิงและเครื่องเพศชายขึ้นในฐานะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดมนุษย์ ซึ่งผลพวงดังกล่าวได้ทำให้เกิดลัทธินับถือตัวผู้-ตัวเมีย เช่น ลัทธิหยาง-หยิน⁸ และปุรุช-ประกฤติ⁹ ของอินเดีย ซึ่งก็น่าจะเกิดขึ้นในยุคนี้ด้วย แต่สันนิษฐานว่า เกิดหลังสมัยมนุษย์ถ้าโครมันย็องหลายพันปี

⁶มีบันทึกไว้ในพงศาวดารของชนชาติเก่าแก่ต่างๆ ว่า เป็นยุคสมัยที่มนุษย์มีศีลธรรมดี มีของกินของใช้ต่างๆ ที่เก็บเอามาจากธรรมชาติเป็นส่วนมาก ไม่ต้องอาหารร้อนใจ เป็นสมัยที่อาดัมกับอีวาอยู่ในสวนอีเดนของพระเจ้า ซึ่งพราหมณ์เรียกสมัยนี้ว่า “กฤตยุค” ซึ่งจีนและกรีกก็มีนิยายปรัมปราเล่าถึงยุคนี้ไว้ด้วย.

⁷เนื่องจากยังเป็นสังคมที่สตรีเป็นใหญ่มาแต่เดิมอยู่จึงทำให้ชายต้องไปอยู่ในสกุลของผู้หญิง ส่วนลูกที่เกิดขึ้นระหว่างชายและหญิงก็ตกอยู่ในสกุลหญิง ทำให้ความเป็นใหญ่ของหญิงสืบทอดติดต่อกันมาในชนชาติที่หญิงเป็นใหญ่ เช่น ในสังคมอิสลามเมื่อชายได้แต่งงานกับหญิงก็ต้องไปอยู่กับสกุลของหญิง เป็นต้น.

⁸หยิน-หยาง (คติทวินิยม) หมายถึง ธรรมชาติที่เป็นของคู่ตรงกันข้าม ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวจีนโบราณที่แสดงถึงความเข้าใจในธรรมชาติ อันมีความหมายถึง สภาวะธรรมชาติที่มีอยู่คู่กันที่ก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ บนโลกนี้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคำสอนในลัทธิเต๋า (เล่าจื๊อเป็นผู้ก่อตั้งในยุคเลียดก๊กแห่งประวัติศาสตร์ชาติจีน).

⁹ปรัชญาสาขชยะ ซึ่งเชื่อว่า โลกนี้มีสิ่งที่มีอยู่จริงเพียง 2 อย่างเท่านั้น คือ ปุรุช ซึ่งหมายถึง การอยู่อย่างอิสระจากประกฤติ และมีสภาพถาวร และประกฤติ ซึ่งหมายถึง การอยู่อย่างอิสระจากปุรุชและมีสภาพถาวร.

นักเศรษฐศาสตร์บางท่านกล่าวว่า ในยุคชุมชนบุพกาลนี้มักเกิดการผลิตร่วมกัน มีการสืบทอดกลุ่ม ทำให้ครอบครัวจากเดิมที่มีไม่มากก็ขยายเป็นหลายครอบครัว และเกิดเป็นชาติวงศ์หรือชาติสกุลขึ้น เพราะความที่เป็นญาติกันทำให้มนุษย์โบราณเหล่านี้หาอาหารมาแบ่งปันกัน¹⁰ แต่การแบ่งชาติวงศ์ในยุคนั้น เป็นการแบ่งเพียงผู้มีอาวุโสกับผู้มีอายุน้อยเท่านั้น สันนิษฐานว่า น่าจะเรียกกันว่า “พี่ชาย - น้องชาย” “พี่สาว - น้องสาว” ไม่ได้เรียกกันว่า “พ่อ - ลุง - ป้า - น้า - อา” เหมือนในยุคปัจจุบัน เพราะยังไม่มีสถานะอันเป็นความซับซ้อนของสังคมที่ชวนให้เรียกอย่างนั้น แต่คำว่า “แม่” จะมีเรียกกันเป็นธรรมดา เพราะแม่เป็นผู้ให้กำเนิดและเป็นผู้บังเกิดเกล้า ส่วนคำว่า “พ่อ” นั้นยังหาไม่ ฉะนั้น ความรักแรกของมนุษย์ยุคโบราณจึงเป็นความรักระหว่างแม่กับลูก ระหว่างพี่กับน้อง ส่วนความรักระหว่างชายหนึ่งกับหญิงหนึ่งเช่นปัจจุบันหาไม่ และอำนาจแรกเริ่มที่สุด ก็คือ “อำนาจระหว่างแม่กับลูก” ทำให้ประมุขหรือเทพีของมนุษย์โบราณ จึงมีชื่อคำว่า “แม่” นำหน้า อาทิ “เจ้าแม่” “เมื่อย่านาง” “เมื่อยู่หัว” เป็นต้น นอกจากนี้ สิ่งที่เป็นต้นกำเนิดหรือสิ่งที่ใหญ่ก็มักจะมีชื่อ “แม่” นำหน้าทั้งหมด อาทิ “แม่น้ำ” “แม่แรง” “แม่มือ” “แม่ตีน” เป็นต้น ดังนั้น จึงเกิดความเชื่อว่า ในสังคมยุคโบราณก่อนประวัติศาสตร์ “หญิงเป็นใหญ่” เพราะความเป็น “แม่” ซึ่ง “ชาย” หาได้เสมอภาคกับ “หญิง” ไม่ เพราะหญิงเป็นใหญ่กว่าชายในยุคนั้น สังคมโบราณในยุคนี้นับยุคล่าสัตว์และเก็บอาหารจากพืชธรรมชาติกิน เป็นยุคแห่งความอุดมสมบูรณ์ ไม่มีชั้นวรรณะ ไม่มีการอดอยาก เป็นยุคแห่งอุทยานของพระเจ้า เป็นเจ้า จึงทำให้ยังไม่มีการทำกรรม แต่จะทำการหาอาหารจากการเก็บเกี่ยวจากธรรมชาติที่มีอยู่เท่านั้น ซึ่งยุคต่อมาจะเรียกยุคนี้อีกว่า “ลัทธิสังคมนิยม”¹¹ ต่อมาเมื่อสังคมที่เก็บอาหารจากธรรมชาติได้ประสบกับความอดอยาก เพราะมีจำนวนประชากรมากขึ้น อีกทั้งฤดูกาลเป็นอุปสรรคทำให้พืชผลที่เก็บจากธรรมชาติไม่ได้เป็นผลเท่าที่ควรทำให้มนุษย์ต่างก็หาทางเอาตัวรอดด้วยการหันมากินกันเองบ้าง นั่นก็คือ กินคนด้วยกันเอง ซึ่งคนที่เอามากิน ก็คือ ศัตรูที่อยู่กันคนละเผ่า หรือซึ่งตกเป็นเชลยบ้าง หรือคนแก่ที่ใกล้จะตายแล้วบ้าง บางทีถ้าจำเป็นจริง ๆ ก็อาจกินเด็ก ๆ บ้าง ทำให้มีการเช่นไหว้บรรพบุรุษหรือเทวดาผู้หญิงด้วยคนเกิดขึ้น ผลพวงดังกล่าวทำให้เกิด “ศาสนาเทพี” และกลายเป็นศาสนาที่โหดร้ายทารุณในสมัยต่อมา

ความอดอยากดังกล่าวได้ทำให้สังคมในยุคบุพกาลได้พัฒนามากินคนด้วยกัน เนื่องจากสัตว์ที่เคยเป็นอาหารนั้นได้หายาก ซึ่งคนที่ถูกกินก็คือ คนต่างชาติต่างวงศ์ หรืออาจเป็นคนแก่ในชาติวงศ์เดียวกันก็ได้ ซึ่งการ

¹⁰ แม้ในปัจจุบันก็ยังมีบางครอบครัวปฏิบัติกันอยู่.

¹¹ สังคมนิยม (Socialism) เป็นระบบสังคมและเศรษฐกิจที่มีลักษณะที่สำคัญ กล่าวคือ สังคมเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและการจัดการเศรษฐกิจแบบร่วมมือกันของประชาชน โดยมีทฤษฎีและขบวนการทางการเมืองที่มุ่งสถาปนาระบบดังกล่าวขึ้น เพื่อให้สังคมเป็นเจ้าของร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อความเสมอภาคในการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ เช่น การประกอบการ สหกรณ์ การรวมกลุ่มกันเพื่อกระทำการกิจกรรมในทางเศรษฐกิจร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

(1) มีการวางแผนเศรษฐกิจจากส่วนกลางหรือรัฐบาล เพราะสังคมนิยมเชื่อว่า หากรัฐบาลเป็นผู้วางแผนเศรษฐกิจไว้ล่วงหน้าโดยไม่ปล่อยให้เอกชนไปดำเนินการกันเองอย่างไร้ระเบียบ จะทำให้สามารถพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน และลดช่องว่างของรายได้ของประชาชนในสังคมลงได้

(2) รัฐบาลเข้ามาควบคุมกิจการที่เกี่ยวข้องกับสาธารณูปโภคของประชาชน เช่น ไฟฟ้า ประปา เนื่องจากเป็นกิจการที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชน รัฐจึงมีความจำเป็นต้องเข้ามาดูแลสาธารณูปโภคดังกล่าวเพื่อประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม.

กินคนแกนนีเองทำให้เกิดลัทธิ “ผีมด-ผีเม็ง”¹² ซึ่งจะพบในภาคเหนือของประเทศไทยและลัทธิอื่น ๆ ด้วย นอกจากนี้ เมื่อมนุษย์มีอาหารอย่างจำกัด ทำให้พวก “ผู้ชาย” เป็นฝ่ายออกล่าสัตว์ เนื่องจากร่างกายแข็งแรงกว่า “ผู้หญิง” ส่วนพวกผู้หญิงและเด็ก ๆ จะเป็นฝ่ายเก็บพืช เลี้ยงสัตว์ และปลูกพืช ฉะนั้น พวกผู้หญิงจึงเป็นฝ่ายค้นพบการกสิกรรมและประโยชน์ของดิน ตลอดจนน้ำเพื่อการกสิกรรม รวมทั้งรู้ฤดูกาลในการปลูกพืช ทำให้พวกผู้หญิงกลายเป็น “ปัญญาชน” ในยุคนั้น ทั้งยังมีการสังเกตดวงจันทร์ เพราะดวงจันทร์เปลี่ยนซีกเสียทุกวัน ทำให้ผู้หญิงค้นพบการ “นับวัน” มีการนับข้างขึ้นข้างแรมตามจันทร์คติขึ้น และมีการนับเป็น “คำ” ไม่ใช่ นับเป็น “วัน” ซึ่งการนับทางจันทร์คติได้ทำสืบเนื่องมาจนถึงสมัยพุทธกาลเช่นเดียวกัน จนทำให้เกิดการ “บูชาดวงจันทร์” โดยผู้หญิงนับแต่นั้นเป็นต้นมา สำหรับการเลี้ยงสัตว์ของยุคนั้น ได้ทำให้มนุษย์ในยุคสมัยนั้นเข้าใจถึงกลไกของการสืบพันธุ์ รวมถึงความต้องการให้สัตว์มีลูกมาก ๆ เพื่อจะได้นำมาเป็นอาหาร ทำให้เกิดการเพ่งเล็ง “เครื่องเพศ” ว่าเป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” จึงเกิดการบูชา “ลิงค์” กับ “โยนิ” ขึ้น ซึ่งโยนิถูกถือเป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งปวง ทำให้เกิดความคิดแรกเริ่มเกี่ยวกับ “พรหม” ผู้สร้างโลกที่มีการบูชาโยนิเกิดขึ้น ทำให้มีการนับถือเทวดาผู้หญิงควบคู่ไปกับการนับถือลิงค์กับโยนิ พร้อมกับเกิดหลักปรัชญาดั้งเดิมที่ว่า “โลกประกอบไปด้วยธาตุ 2 ธาตุ คือ ธาตุหญิงกับธาตุชาย” เมื่อธาตุสองอย่างมารวมกันก็เกิดเป็น “สรรพสิ่งทั้งปวง” ซึ่งเมื่อเกิดปรากฏการณ์ “ฝนตกจากฟ้า” ทำให้พืชบนดินงอกงาม จึงเกิดปัญญาคิดไปว่า “เมื่อดิน” คือ “อสุจิ” ของเพศชาย ส่วน “ดิน” คือ “โยนิ” ทำให้ “ฟ้า” กลายเป็นเพศชาย และ “ดิน” กลายเป็นเพศหญิง หลักปรัชญาเหล่านี้พบได้ในลัทธิฮิน-หยางของจีน และลัทธิบุรุษกับประภคิตของสาขายะ และ “หญิง” ก็เป็นปัญญาชนของสังคมในขณะนั้น ทำให้หญิงกลายเป็นเทพีของการกสิกรรมไปด้วย ซึ่งก่อนการค้นพบการกสิกรรมมนุษย์ยังได้มีการนับถือไฟ เพราะมนุษย์คิดว่า “ไฟ” เป็นพระเจ้ามาตั้งแต่สมัยมนุษย์ถ้ำ ฉะนั้น การบูชาไฟจึงเกี่ยวข้องกันมากับพิธีลุยไฟ รวมถึงประเพณีการชำระจิตให้บริสุทธิ์ด้วยไฟ ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้หญิงล้วนเป็นผู้ทำทั้งสิ้น

ภายหลังจากที่มนุษย์ได้ค้นพบการกสิกรรมแล้ว ทำให้มีมนุษย์พวกหนึ่งไปบุกเบิกแม่น้ำใหญ่ ๆ ของโลก ทำให้ที่ราบลุ่มแม่น้ำเหล่านั้นกลายเป็นแห่งกสิกรรม จนกลายเป็นพวกทำกสิกรรม ส่วนมนุษย์อีกพวกหนึ่งยังคงการเลี้ยงสัตว์ไว้เป็นส่วนใหญ่ และได้ทำการอพยพพาสัตว์หากินหญ้าไปตามทุ่งราบต่าง ๆ ทั้งยังมีการเพาะปลูกพืชเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ครั้นเมื่อมนุษย์ผลิตอาหารหรือของใช้บางอย่างเป็นแล้ว ก็เกิดการวิวาทเรื่องที่ทำกินและเรื่องสัตว์เลี้ยงขึ้น มนุษย์เผ่าต่าง ๆ ต่างจึงเข้าพัวพันกันเพื่อแก้แค้น ทำให้เกิดการริบทรัพย์และเอาผู้แพ้ไปเป็นทาสในเวลาต่อมา และทำให้เกิดมีทาสรับใช้เพื่อการผลิตขึ้น ทำให้การผลิตก้าวหน้าไปมาก จนกระทั่งเกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการแบ่งปันของของตน พวก “นักรบ” จึงขึ้นสู่ความเป็นใหญ่ และทำ

¹²เป็นผีประจำตระกูลที่จัดอยู่ในเครือผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ย่า มีการนับถืออยู่ในเขตชุมชนเมืองทางภาคเหนือของไทยเป็นส่วนใหญ่ ส่วนใหญ่จะอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ส่วนเมืองอื่นทางภาคเหนือนั้นแทบจะไม่ปรากฏ เนื่องจากเป็นผีของคนในเมืองที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลเจ้านายและขุนนางดั้งเดิม ซึ่งจะมีพิธีกรรมค่อนข้างซับซ้อน นอกจากนี้ ตระกูลของผีมดผีเม็งมักสืบเชื้อสายไปได้ไกลและผีปู่ย่าของตระกูลผีมดผีเม็งจะมีชื่อเรียกขานเป็นชื่อเจ้านายอยู่ในตำนาน ซึ่งจะแตกต่างจากผีปู่ย่าโดยทั่วๆ ไปซึ่งจะไม่มีการเรียกขานเฉพาะ นอกจากนี้ ผีมดและผีเม็งเป็นผีประจำตระกูลที่มีความแตกต่างกันทั้งในความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชนและรายละเอียดในพิธีกรรม มีการพ่อน้ำ เรียกว่า พ่อนผี เพื่อเป็นการสังเวยผีบรรพบุรุษ บางครั้งก็จะมีการจัดพ่อนผีร่วมกัน.

ให้ “ชาย” ค่อย ๆ มีความสำคัญขึ้นในสังคม และ “หญิง” ก็ค่อย ๆ เสื่อมความสำคัญลงไป

สำหรับทรัพย์สินและทาสต่าง ๆ ที่ได้จากการฟุ้งรบกวนนั้น มนุษย์ก็มีความรู้สึกเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ และทำให้เกิดกรรมสิทธิ์ส่วนตัวกันขึ้น ทำให้ระบบการแต่งงานหมู่แปรสภาพเป็นระบบ “ผัวเดียวเมียเดียว” ตามมา และเมื่อสังคมเข้าสู่สมัยการมีทาสรับใช้ ทำให้มนุษยชาติก้าวเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์เนื่องจาก “ยุคแม่” เสื่อม ทำให้เกิด “ยุคพ่อ” ขึ้นมาแทน ซึ่งทำให้ชายได้เข้ามามีบทบาทเป็นเจ้าของทรัพย์สินพร้อมกับภรรยา เอกและภรรยาทาสอีกหลายคน และการมีนักรบไว้ควบคุมพวกทาสทำให้เกิดการปกครอง และเกิด “รัฐ” ขึ้นในโลก ซึ่งสตรีที่เคยเป็นประมุขของรัฐและมีความเป็นใหญ่มาแต่โบราณกาลก็หมดอำนาจไป เพราะได้มีนักรบชายมาแข่งบารมีด้วย ทำให้เกิดสงครามระหว่างรัฐ ฝ่ายที่ชนะก็จะส่งนักรบชายไปเป็นประมุขของรัฐที่แพ้ต่อไป ความเป็นใหญ่ของสตรีก็เสื่อมลงนับแต่นั้นเป็นต้นมา¹³

นอกจากนี้ ยังปรากฏหลักฐานว่า เมื่อมนุษยชาติยังอยู่กันเป็นอิสระชนในชาติกุนนั้นก็ได้มีการปกครองกันแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ มีการเลือกประมุขขึ้นมา และเลือกตั้งแม่ทัพไว้เพื่อนำทัพในการฟุ้งรบกวน¹⁴ อีกทั้งมนุษย์เป็นสัตว์ที่ช่างคิดช่างสงสัยและสนใจสังเกตการณ์ในทุกสิ่งทุกอย่างรอบข้าง พร้อมกับเสาะแสวงหาคำตอบที่คิดว่า “จะสมเหตุสมผล” ต่อปัญหาที่คาใจของตน ทำให้เป็นจุดเริ่มต้นของการเป็น “นักปรัชญา” ซึ่งเกิดจากความอยากรู้อยากเห็นและการมีพัฒนาการในเรื่องของอำนาจในการปกครอง ฉะนั้น ความเป็นนักปรัชญาจึงเกิดมาจากสภาพที่มนุษย์รู้จักใช้เหตุผล และการเรียนรู้ที่จะมีชีวิตอยู่ ซึ่งจากหลักฐานในทางประวัติศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการทางปัญญาและความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ตามภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก โดยแยกเป็น 3 กลุ่มดังนี้¹⁵

(1) กลุ่มอารยธรรมกรีก ตั้งอยู่บริเวณทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดทางปรัชญาตะวันตก มีอายุเก่าแก่ประมาณ 2,000 ถึง 322 ปีก่อนคริสต์ศักราช ซึ่งเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในยุคกรีกโบราณ มีเมืองเอเธนส์เป็นศูนย์กลางปวิทยาการ และมีนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่อันเป็นที่รู้จัก อาทิ โซคราตีส (Socrates) เพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) โดยความเจริญทางอารยธรรมตะวันตกทั้งปวงมีจุดกำเนิดมาจากกลุ่มนี้ แม้กระทั่งแนวความคิดทางปรัชญา

(2) กลุ่มอารยธรรมลุ่มน้ำสินธุ หรือ “อารยัน” มีอายุประมาณ 3,000 ถึง 1,500 ปีก่อนคริสต์ศักราช

¹³วัฒนธรรมโบราณที่สตรีเป็นใหญ่ยังมีการใช้กันอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ ไปจนถึงกรีกโบราณ ซึ่งจะปรากฏพบการทำรูปเคารพเทวดาผู้หญิงมีมาก รวมทั้งสิ่งศักดิ์และโยนิตด้วย นอกจากนี้ การยกเลิกระบบแต่งงานหมู่ก็เพราะเหตุผลทางเศรษฐกิจในยุคที่มีการใช้ทาสนั่นเอง ซึ่งยังปรากฏร่องรอยต่อมาจนกลายเป็นประเพณีจักรบูชาในโบสถ์ของเจ้าแม่ทุรคาหรือกาลิ ทั้งการฆ่าคนหรือสัตว์เพื่อสังเวยเจ้าแม่ยังมีอยู่ นอกจากนี้ ในกรีกโบราณยังพบว่า มีคนทรงเป็นผู้หญิง ซึ่งเป็นร่องรอยของหมอผีหญิงแต่โบราณ ซึ่งไทยเองก็มีคนทรงเป็นหญิงเช่นเดียวกัน.

¹⁴สามารถพบได้ในชนบททั่วไปในประเทศไทยซึ่งมีการเลือกผู้ใหญ่บ้าน โดยลูกบ้านหลาย ๆ หมู่บ้านก็จะมาประชุมกับสภาผู้ใหญ่บ้านเพื่อเลือกประมุขของตำบล ซึ่งก็คือ “กำนัน” โดยตำแหน่งเหล่านี้ประชาชนจะปลดเมื่อใดก็ได้.

¹⁵แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก, [Online], Available Website: https://www.baanjomyut.com/library_2/extension-2/thai_philosophy/02.html, 2569 (มกราคม, 1).

ตั้งอยู่ดินแดนที่เรียกว่า “ชมพูทวีป” และครอบคลุมประเทศอินเดีย ปากีสถานและอาฟกานิสถาน ถือเป็นบ่อเกิดของศาสนาต่าง ๆ อาทิ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ ศาสนาเชน ศาสนาซิกข์ และเป็นบ่อเกิดของปรัชญาตะวันออก ซึ่งเรียกว่า “ปรัชญาอินเดีย”

(3) อารยธรรมกลุ่มแม่น้ำแยงซี (Yantse Kiang) ซึ่งก็คือ ประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ในปัจจุบัน มีความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ประมาณ 1,500 ถึง 300 ปีก่อนคริสต์ศักราช ถือเป็นบ่อเกิดของปรัชญาเมธีและนักปรัชญาชาวจีน 2 ท่าน คือ เล่าจื๊อ (Lao Tzu) ผู้ริ่กระรรรมชาติและชีวิต ซึ่งเป็นศาสดาของศาสนาเต๋า (Taoism) และขงจื๊อ (Confucius) ผู้อนุรักษ์ความเป็นระเบียบและขนบประเพณีนิยมของสังคม ซึ่งเป็นศาสดาของศาสนาขงจื๊อ (Confucianism) โดยหลักความคิดทางปรัชญาของทั้งสองท่าน ถือเป็นต้นกำเนิดของปรัชญาจีนและแผ่อิทธิพลต่อแนวคิดและวิถีชีวิตของชาวจีนและประเทศใกล้เคียง เช่น เกาหลี ญี่ปุ่น และเวียดนาม เป็นต้น

กล่าวได้ว่า หลักปรัชญาเป็นต้นกำเนิดทางความคิดของสังคม โดยสังคมเกิดจากการที่มนุษย์มารวมกัน “รัฐ” จึงถูกกำหนดขึ้นเพื่อใช้อำนาจและแสดงเจตนาแทนมนุษย์ในนามของ “รัฐ”¹⁶ ทำให้มนุษย์สร้างรัฐเพื่อให้มาเป็น “สถาบัน” ที่มีอำนาจทางการเมืองแทนมนุษย์ด้วยกันเอง “รัฐ” จึงกลายเป็นแนวคิดที่มนุษย์ในสังคมยอมรับร่วมกันว่า “จำเป็นต้องมีอยู่” รัฐจึงกลายเป็นสถาบันที่เป็นตัวแทนของมนุษย์ที่ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองเป็นเจ้าของร่วมกัน รัฐจึงกลายเป็นคำอธิบายเพื่อการสนับสนุนและการพยายามใช้อำนาจทางการเมืองได้ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ในสังคม ดังนั้น “เราไม่เห็นรัฐ แต่เรารู้ว่ามีรัฐ” ทำให้หน่วยงาน ทรัพยากร และบุคลากรที่ทำหน้าที่ในสถาบันของรัฐกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐที่ใช้ในการดำเนินการเพื่อประโยชน์ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม

“รัฐ” จึงต้องมีการแบ่งแยกระหว่างตัวบุคคลที่ทำหน้าที่ในรัฐ (ฝ่ายปกครอง) ออกจากอำนาจในการปกครองเพื่อการจำกัดอำนาจของตัวบุคคลที่เข้าไปทำหน้าที่ในรัฐได้ มนุษย์ที่เข้ามารับตำแหน่งในรัฐเพื่อทำหน้าที่ภายในรัฐจึงไม่ได้ใช้อำนาจของมนุษย์ (ในนามส่วนตัว) แต่จะใช้อำนาจของรัฐมาทำกิจกรรมภายในรัฐในนามของรัฐ (เพื่อประโยชน์สาธารณะ) มนุษย์จึงต้องเคารพกฎเกณฑ์ของการใช้อำนาจที่รัฐกำหนดขึ้นมา ดังนั้น “รัฐ” จึงไม่ใช่ “มนุษย์” แม้ว่า อำนาจทางการเมือง (อำนาจอธิปไตย) จะเป็นของรัฐ แต่รัฐก็ต้องอาศัยมนุษย์เพื่อให้ทำหน้าที่แทนรัฐในนามของรัฐตามเงื่อนไข วิธีการ และวัตถุประสงค์ที่รัฐได้กำหนดขึ้นมา ซึ่งเรียกว่า “กฎหมาย” ฉะนั้น หากมนุษย์ต้องการให้ความคิดของตัวเองกลายเป็น “ความคิดของรัฐ” จึงต้องแข่งขันกันเพื่อเข้ามาสู่ตำแหน่งที่สามารถทำการแทนรัฐได้ และสามารถแสดงเจตนาแทนรัฐได้ เมื่อมนุษย์คนใดได้ชัยชนะย่อมสามารถเข้าสู่ตำแหน่งที่ทำการแทนรัฐได้ และเมื่อเข้ามาสู่ตำแหน่งที่ใช้อำนาจภายในรัฐแล้ว มนุษย์ก็จะได้เริ่มใช้อำนาจรัฐแทนรัฐจนกว่ามนุษย์คนนั้นจะพ้นจากตำแหน่ง

ดังนั้น ในทางการเมืองแล้ว “รัฐ” จึงเป็นผู้จัดการแข่งขันและต่อสู้ไปพร้อมกันกับการเป็นที่พักพิงของกลุ่มผู้ได้ชัยชนะจากการแข่งขัน ทำให้มนุษย์ผู้นั้นหรือกลุ่มนั้น สามารถใช้อำนาจได้อย่างชอบธรรมตาม

¹⁶องค์ประกอบของรัฐ ได้แก่ ดินแดน ประชากร รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย.

กฎเกณฑ์และกติกาที่กำหนดขึ้น เมื่อมนุษย์ได้เข้ามาทำหน้าที่แทนรัฐในนามของรัฐแล้ว มนุษย์ที่เป็นตัวแทนรัฐย่อมได้เข้ามาใช้อำนาจภายในรัฐ เรียกว่า “อำนาจอธิปไตย” ด้วย ทำให้อำนาจอธิปไตยจึงเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองรัฐ โดยสิ่งอื่นใดจะมามีอำนาจยิ่งกว่าหรือขัดต่ออำนาจอธิปไตยไม่ได้

อำนาจอธิปไตยจึงมีสาระสำคัญก็คือ เป็นอำนาจเด็ดขาด ใช้ได้เป็นการทั่วไป คงอยู่ถาวร แบ่งแยกไม่ได้ ทั้งยังเป็นอำนาจที่กระทำล่วงหน้าหรือบังคับก่อน และเป็นอำนาจที่มีลักษณะของการบริการและเป็นอำนาจฝ่ายเดียว หากอำนาจอธิปไตยไปอยู่กับผู้ใช้อำนาจแต่เพียงผู้เดียวย่อมก่อให้เกิดเป็นเผด็จการได้ ฉะนั้นจึงควรมีการแบ่งแยกการใช้อำนาจออกเป็นสามอำนาจ ได้แก่ อำนาจในการออกกฎหมาย¹⁷ อำนาจในการบริหาร¹⁸ และอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดตัดสินคดี¹⁹ ทำให้การออกกฎหมายจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ของรัฐและประชาชนภายในรัฐตาม “หลักนิติรัฐ” ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

(1) บรรดาการกระทำทั้งหลายขององค์กรของรัฐฝ่ายบริหารจะต้องชอบด้วยกฎหมายที่ตราขึ้นโดยองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ

(2) บรรดากฎหมายทั้งหลายที่องค์กรของรัฐฝ่ายนิติบัญญัติได้ตราขึ้นจะต้องชอบด้วยรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะการออกกฎหมายที่ให้อำนาจกับองค์กรฝ่ายบริหารที่เข้าไปล่วงล้ำแดนแห่งสิทธิและเสรีภาพของราษฎรจะต้องมีข้อความระบุไว้อย่างชัดเจนว่า แดนแห่งสิทธิและเสรีภาพของราษฎรที่องค์กรฝ่ายบริหารมีอำนาจล่วงล้ำเข้าไปนั้น มีความจำเป็นภายในขอบเขตแห่งการดำรงรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์สาธารณะ และต้องไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ

(3) การควบคุมไม่ให้การกระทำขององค์กรของรัฐฝ่ายบริหารขัดต่อกฎหมาย หรือการควบคุมไม่ให้กฎหมายขัดต่อรัฐธรรมนูญจะต้องเป็นอำนาจหน้าที่ขององค์กรฝ่ายตุลาการ ซึ่งต้องมีความเป็นอิสระจากองค์กรของรัฐฝ่ายบริหารและองค์กรของรัฐฝ่ายนิติบัญญัติ โดยในการใช้กฎหมายของฝ่ายตุลาการจะต้องผูกพันต่อบทบัญญัติของกฎหมายที่ออกโดยองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งเป็นองค์กรที่มีอำนาจมาจากตัวแทนของประชาชน

“กฎหมาย” จึงกำเนิดขึ้นเพื่อมาควบคุมความประพฤติของมนุษย์ในสังคมและรักษาความสงบเรียบร้อย ตลอดจนการวางระเบียบและโครงสร้างภายในรัฐ เนื่องจากรัฐและมนุษย์ต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย เพราะต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน นอกจากนี้ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของรัฐและสังคมที่ตนเองอยู่อาศัยก็ย่อมต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กับรัฐอื่น เพื่อที่จะทำให้รัฐเข้มแข็งมั่นคง มีศักดิ์ศรี มีพลังอำนาจ ฉะนั้น ทั้งรัฐและสังคมต่างก็มีความสำคัญต่อกันและมีความผูกพันกัน รัฐย่อมมีหน้าที่ในการหารายได้ การสร้างความมั่นคง การสร้างความปลอดภัย และสวัสดิภาพที่ดีให้กับพลเมืองของตนภายในรัฐ ซึ่งสังคมที่ดีของรัฐนั้น ๆ จะต้องเป็นหลักปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่ดีแก่พลเมืองในสังคม โดยจะต้องมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันกับหลักกฎหมาย

¹⁷ องค์กรรัฐสภา ใช้อำนาจนี้.

¹⁸ คณะรัฐมนตรี ใช้อำนาจนี้.

¹⁹ องค์กรตุลาการ ใช้อำนาจนี้.

เนื่องจากกฎหมายเป็นกฎเกณฑ์ที่วางระเบียบแห่งการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมและมีสภาพบังคับ

สำหรับกฎหมายที่แท้จริงที่นำมาบังคับใช้ในสังคมภายใน “รัฐ” ก็คือ เหตุผลที่ถูกต้องและสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยแผ่ซ่านไปในทุกสรรพสิ่ง ซึ่งจะต้องเป็นกฎหมายที่สั่งบังคับให้มนุษย์ปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง ห้ามไม่ให้มนุษย์กระทำความชั่ว เหนี่ยวรั้งมนุษย์ให้พ้นจากความชั่ว ซึ่งสุจริตชนย่อมไม่เพิกเฉยต่อบทบัญญัติและข้อห้ามของกฎหมาย โดยกฎหมายเป็นสิ่งที่สั่งสมมาจากพัฒนาการของสังคมตามแนวคิด ซึ่งเกิดขึ้นและพัฒนาไปตามประวัติศาสตร์ของแต่ละชนชาติ โดยหน้าที่ของนักกฎหมายแต่ละยุคก็คือ การทำให้เนื้อหาของกฎหมายสอดคล้องกับจิตใจของชนในชาติ และสอดคล้องกับเจตจำนงของประชาชน ซึ่งกฎหมายในโลกนี้มีที่สำคัญอยู่ 4 ระบบ²⁰

(1) ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) คือ ระบบกฎหมายแบบลายลักษณ์อักษร ซึ่งมีต้นกำเนิดอยู่ที่อาณาจักรโรมัน โดยระบบกฎหมายแบบนี้จะมีลักษณะเป็นการรวบรวมเอาจารีตประเพณี หรือกฎหมายต่าง ๆ ตลอดจนการบัญญัติกฎหมายขึ้นมาใหม่ในลักษณะของการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และจัดไว้เป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระเบียบ เรียกว่า “ประมวลกฎหมาย”²¹ ซึ่งระบบกฎหมายนี้ได้มีการพัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

(2) ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) คือ ระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี ซึ่งมีจุดกำเนิดอยู่ที่ประเทศอังกฤษ เนื่องจากเดิมประเทศอังกฤษมีชนเผ่าอยู่หลายชนเผ่า แต่ละชนเผ่าก็ใช้จารีตประเพณีของตนเองในการตัดสินคดี ทั้งยังมีความแตกต่างกันจารีตประเพณีและกฎเกณฑ์ที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดปัญหาในการพิจารณาคดีอย่างมากมาย เพราะต่างมีคำวินิจฉัยตามจารีตประเพณีที่ไม่เหมือนกัน ทำให้ผู้ปกครองได้มีการจัดตั้งศาลหลวงหรือศาลพระมหากษัตริย์ขึ้น โดยมีการคัดเลือกผู้พิพากษาที่มีความรู้จากส่วนกลางไปพิจารณาคดีในแต่ละท้องถิ่น ทำให้ปัญหาในการพิจารณาคดีค่อย ๆ หมดไป เนื่องจากเริ่มมีจารีตประเพณีที่มีลักษณะเป็นสามัญเกิดขึ้น และศาลหลวงได้ใช้จารีตประเพณีเหล่านี้ในการพิจารณาและตัดสินคดี เพราะในระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์แต่เดิมนั้นจะไม่มีการบัญญัติกฎหมายไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อศาลหลวงได้ใช้จารีตประเพณีในการพิพากษาคดีตัดสินคดีแล้วก็จะมีการบันทึกคำพิพากษานั้นเอาไว้ เพื่อใช้เป็นบรรทัดฐานในการพิจารณาคดีต่อ ๆ ไป ซึ่งหากมีข้อเท็จจริงในคดีต่อมาเหมือนกันกับคดีก่อน ๆ ศาลก็จะพิพากษาไปตามที่ได้มีการบันทึกไว้แล้ว ซึ่งระบบกฎหมายนี้ถือว่า คำพิพากษาของศาลก็คือ “กฎหมาย” แต่ปัจจุบันประเทศอังกฤษก็ใช้ทั้งระบบกฎหมายแบบซีวิลลอว์และแบบคอมมอนลอว์ควบคู่กันไป

(3) ระบบกฎหมายสังคมนิยม (Socialist Law) ซึ่งจุดกำเนิดของระบบกฎหมายนี้อยู่ที่ประเทศรัสเซีย โดยแต่เดิมประเทศรัสเซียใช้ระบบกฎหมายแบบซีวิลลอว์ ภายหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์ครองอำนาจก็ได้มีการนำหลักการและแนวความคิดของคาร์ล มาร์กซ์ และเลนิน มาใช้ เพราะเชื่อว่า กฎหมายเป็นเครื่องมือใน

²⁰ระบบกฎหมาย, [Online], Available Website: <http://sites.google.com/site/lgislation12/home/rabb-kdhmay>, 2569 (กุมภาพันธ์, 10).

²¹เดิมไม่มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จนขึ้นที่ผู้ปกครองในโรมันจึงมีการเรียกร้องให้ชนชั้นปกครองเขียนกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้ชนชั้นที่ผู้ปกครองได้รู้กฎหมายด้วย.

การจัดความขัดแย้งและเป็นกลไกในการสร้างสังคม เพื่อให้คนในสังคมมีความเท่าเทียมกัน ปราศจากการกดขี่ข่มเหง ปราศจากชนชั้นวรรณะ ทั้งยังมีความเชื่อว่า ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของทรัพย์สินทั้งหมดของประเทศร่วมกัน และกฎหมายก็มีอยู่เพื่อความเท่าเทียมกันของคนในสังคม เมื่อสังคมเกิดความเท่าเทียมกันแล้ว กฎหมายก็จะไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป ซึ่งลักษณะของกฎหมายสังคมนิยมนั้น จะมีการบัญญัติกฎหมายไว้เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยการผสมผสานระหว่างกฎหมายลายลักษณ์อักษรกับจารีตประเพณีเข้าด้วยกัน ซึ่งกฎหมายที่บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก็จะใช้ในการพิจารณาตามที่มีกฎหมายบัญญัติไว้ ส่วนจารีตประเพณีจะเป็นตัวช่วยในการตีความและอุดช่องว่างของกฎหมายในกรณีที่ไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติไว้ และที่สำคัญก็คือ กฎหมายในระบบสังคมนิยมจะต้องแฝงแนวคิดและหลักการของคาร์ล มาร์กซ์ และเลนิน ไว้ด้วยเสมอ

(4) ระบบกฎหมายศาสนาและประเพณีนิยม ซึ่งลักษณะของระบบกฎหมายนี้จะมีเนื้อหาของกฎหมายที่อาศัยศาสนาหรือประเพณีนิยมเป็นรากฐานในการบัญญัติกฎหมาย เช่น กฎหมายศาสนาอิสลาม ที่มีการบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดหน้าที่ของชาวมุสลิมที่มีต่อพระผู้เป็นเจ้า โดยระบบกฎหมายนี้ส่วนใหญ่จะใช้ในกลุ่มประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งจะมีส่วนสำคัญต่อการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวกับครอบครัวและมรดก ส่วนในเรื่องอื่น ๆ ก็จะใช้แนวทางของกฎหมายตามแนวทางโลกตะวันตก

กฎหมายจึงเกิดขึ้นจากสังคมของมนุษย์ที่มีพัฒนาการมาจนกระทั่งจัดตั้งเป็น “รัฐ” โดยมีแนวความคิดร่วมกันว่า จะรักษาความสงบเรียบร้อยและสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคมอย่างไร จึงจะทำให้สังคมมนุษย์สงบสุข ทำให้กฎหมายเป็นระบบของกฎและแนวทางปฏิบัติ ทั้งยังเป็นเครื่องมือเพื่อควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ในทุกที่ที่เป็นไปได้ และยังเป็นเครื่องมือในการก่อร่างการเมือง เศรษฐศาสตร์ และสังคม รวมถึงใช้เป็นสื่อกลางเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในทางสังคม ซึ่งการที่จะทำให้กฎหมายมีเหตุผลที่ถูกต้องกลมกลืนกับธรรมชาติย่อมต้องมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับจิตใจและเจตจำนงของประชาชนภายใน “รัฐ” ซึ่งแน่นอนว่า ย่อมจะต้องสร้างหลัก “นิติปรัชญา” ที่ดีให้กับสังคม ดังนั้น “นิติปรัชญา” จึงไม่ได้หมายความว่าเพียงการสร้าง “หลักกฎหมาย” ด้วย “การบัญญัติกฎหมาย” เท่านั้น แต่รวมไปถึง “จิตวิญญาณแห่งกฎหมาย” ด้วย นั่นหมายความว่า “กฎหมายที่จะนำไปใช้ในสังคมต้องถูกนำมาผสมผสานให้เข้ากันด้วยปัญญาที่เจาะลึกรอบด้าน เพื่อจะได้ทำให้มองเห็นภาพรวมของปัญหาได้อย่างทั้งมวลแบบปรัชญา” อันเป็นการศึกษาค้นคว้าถึงข้อเท็จจริงที่ทำให้เกิดกฎหมายขึ้นมา เพื่อจะได้มีการออกกฎหมายมาใช้แก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างถูกต้องตรงประเด็นของปัญหา ซึ่ง “ปัญหาข้อกฎหมาย” ก็คือ การนำข้อเท็จจริงที่ยุติแล้วมาปรับให้เข้ากับตัวบทกฎหมาย แล้ววินิจฉัยว่าข้อเท็จจริงนั้นมีผลทางกฎหมายเป็นอย่างไร

การที่จะวินิจฉัยปัญหาได้อย่างเป็นระบบตามหลักการและเหตุผล ย่อมจะต้องศึกษากฎหมายอย่างถ่องแท้เพื่อให้เข้าใจในหลักนิติปรัชญาได้อย่างถูกต้อง แน่แน่นอนว่าจะต้องเริ่มต้นจากการศึกษา “หลักปรัชญา”²²

²² ปรัชญาเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการคิดและวิธีคิดที่มุ่งหาคำตอบเกี่ยวกับโลกและชีวิตต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นส่วนรวมทั้งหมด มิใช่เพียงการศึกษาด้านใดด้านหนึ่งของโลกหรือชีวิต ซึ่งเป็นการศึกษาในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์เพื่อให้เห็นความคิดรวบยอดจากการสังเกต

เสียก่อน เพื่อจะได้นำ “กฎหมาย” ที่ถูกบัญญัติขึ้นไปใช้ให้ถูกต้องตามหลักนิติรัฐ²³ และนิติธรรม²⁴ นั่นเอง...

...ชาตาชีวิตนั้น เป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน...
...อนาคตเรา ต้องสร้างของเราเอง...
...คนทำดีชาตาก็ดี คนทำชั่วชาตาก็ชั่ว...
...เมื่อต้องการอนาคตดี ก็ต้องทำดี...
...ถ้าทำแต่ความไม่ดี แม้ชาตาจะดีก็กลายเป็นร้ายไปได้...

...อวิณกุเระ...

ข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์ ประสบการณ์ และข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงที่ปรากฏเพื่อการตีความหมายของความรู้และชีวิตให้กระจ่าง สอดคล้องกับเหตุและผล (ผู้เขียน).

²³หลักนิติรัฐ เป็นหลักที่มีความมุ่งหมายในการคุ้มครองสิทธิของปัจเจกบุคคลจากการใช้อำนาจมหาชนของรัฐ เพื่อจำกัด ขอบเขตอำนาจของบุคคลที่เข้าไปใช้อำนาจรัฐแทนรัฐและเพื่อการถ่วงดุลและตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ.

²⁴หลักนิติธรรม เป็นหลักการพื้นฐานในระบบกฎหมายที่มนุษย์ทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายและภายใต้ศาลเดียวกันตามหลัก ความเสมอภาค.

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักปรัชญาและกฎหมาย

เมื่อกล่าวถึงปรัชญาก็จะนึกถึงหลักคิดที่มีคุณค่ามหาศาลต่อชีวิต ปรัชญาจะมีความหมายอยู่มากมาย หลายความหมาย ในแต่ละความหมายก็จะมีคุณค่าอยู่ในตัวเอง หากบุคคลใดเข้าใจความหมายของปรัชญาและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันแล้วสิ่งที่จะตามมาคือ บุคคลนั้นจะเป็นบุคคลที่มีจุดมุ่งหมายในชีวิต มีความมั่นคงในชีวิต สามารถที่จะมีชีวิตอยู่อย่างคนที่มีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี เนื่องจากปรัชญาเปรียบเสมือนเสาหลักในชีวิตของมนุษย์ หากมนุษย์ยึดหลักทางปรัชญาชีวิตที่ดีเท่ากับว่า มนุษย์ผู้นั้นประสบความสำเร็จในชีวิตไปแล้วครึ่งหนึ่ง

แผนภาพที่ 1 แผนภูมิกรอบแนวคิดของความเป็นมนุษย์ตามบริบทนิติปรัชญามหาชน

ที่มา: แปลงภาพแผนภูมิจากตารางที่ผู้เขียนทำขึ้นโดย gimini เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2569

1. ความหมายของปรัชญา

ปรัชญา (Philosophy) แปลว่า “ความรอบรู้” มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า Philos (love + Sophia (wisdom) แปลว่า “ความรัก ความรอบรู้” (Love of Wisdom)¹

“ปรัชญา” หรือ Philosophy ตามพจนานุกรมไทย แปลว่า วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และหลักแห่งความจริง ทำให้ปรัชญากลายเป็นวิชาที่รักการแสวงหาความรู้อันเกี่ยวข้องกับสัจธรรม²

ปรัชญาจึงเป็นความรู้ในแง่ของการพยายามเรียนรู้ทุกสิ่ง เป็นความอยากรู้ เป็นความใคร่ที่จะรู้ และมีความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาคำตอบจากประสบการณ์ว่า “มันเป็นอะไร และอย่างไร”

นอกจากนี้ ปรัชญายังเป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤตซึ่งมีอยู่ 2 คำ คือ “ปร” ซึ่งแปลว่า “ประเสริฐ” และ “ชญา” แปลว่า “ความรู้” รวมความกันแล้วแปลว่า “เป็นความรู้อันประเสริฐ” หรือ “เป็นความรู้อันเลอเลิศสูงสุดในระบบความรู้ของมนุษย์” ซึ่งตามความหมายโดยหลักแล้ว ปรัชญาเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วย “หลักการ”

“หลักการ” ก็คือ “ทฤษฎี หรือเหตุผล” ซึ่งเป็นหัวใจของศาสตร์ทุกศาสตร์และทุกแขนง หากศาสตร์ใดขาด “หลักการ” หรือ “หลักปรัชญา” ก็ย่อมจะเป็นศาสตร์ไม่ได้ ฉะนั้นจะไม่มีศาสตร์ใดที่สมบูรณ์ถ้าหากขาดหลักปรัชญา³

อภิรมณ์ ณ นคร กล่าวว่า “ปรัชญา” หมายถึง การวิเคราะห์เชิงวิจารณ์ ซึ่งเป็นความคิดรวบยอด มีการสังเกตข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และประสบการณ์ เพื่อที่จะค้นหาสัมพันธภาพโดยมีจุดประสงค์ที่รวมเข้าด้วยกันทำให้เป็นจุดเดียวกันเพื่อการตีความหมายของความรู้และชีวิต⁴

แต่หากพิจารณาตามประเด็นสำคัญในเรื่องของธรรมชาติ “ปรัชญา” ก็คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยการคิดหรือวิธีคิดที่มุ่งหาคำตอบเกี่ยวกับโลกและชีวิตต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นส่วนทั้งหมด (as a whole) อันมิใช่ศึกษาเพียงด้านใดด้านหนึ่งของโลกหรือชีวิต ซึ่งธรรมชาติของวิชาปรัชญาก็จะมีส่วนที่มีลักษณะวิพากษ์ (Critical) เพราะเป็นการศึกษาปัญหาขั้นพื้นฐานและเป็นเรื่องของการแสวงหาโลกทัศน์ ซึ่งเมื่อพิจารณาในแง่นี้ทำให้ “ปรัชญา” จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้การใคร่ครวญหรือจินตนาการเพื่อให้บรรลุถึงความเข้าใจในความหมายอันแท้จริง และลึกซึ้งของสิ่งที่ดำรงอยู่

พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต) กล่าวว่า⁵ ในสมัยโบราณนักปรัชญาจะเป็นผู้ค้นพบวิทยาการสาขาใหม่ให้กับโลก แต่ภายหลังจากการค้นพบแล้ว นักปรัชญาก็จะปล่อยให้ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิทยานั้น ๆ ค้นคว้าเรื่องนั้นต่อไป ฉะนั้น นักปรัชญาจึงเป็นเสมือนนักสำรวจ และเป็นผู้ไม่ยอมตั้งหลักแหล่ง ทำให้นัก

¹พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต), **ปรัชญากรีกบ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2544), หน้า 3.

²มานิต มานิตเจริญ, **พจนานุกรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 16 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรพิทยา, 2539).

³สุเมธ เมธาวิตถกุล, **ปรัชญาเบื้องต้น** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2534), หน้า 1-2.

⁴อภิรมณ์ ณ นคร, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษา** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522), หน้า

⁵พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต), **เรื่องเดิม**, หน้า 4-5.

ปรัชญาเป็นผู้บุกเบิกทาง “ปัญญา” วิชาปรัชญาจึงเป็น “วิชาที่บันทึกการบุกเบิกสำรวจความลับของจักรวาล” ซึ่งในยุคโบราณ “ปรัชญา” เป็นชื่อรวมของวิทยาการหลายแขนง เนื่องจาก “ปรัชญา” หมายความว่า “ความรักในความรู้” ซึ่งวิทยาการใดให้ความรู้ ย่อมทำให้วิทยาการเป็น “ปรัชญา”

สำหรับเหตุผลที่แสดงว่า ปรัชญาในอดีตเป็นที่รวมของสรรพวิทยาการก็เนื่องด้วยหลักฐานที่มาจากผลงานของอริสโตเติล ซึ่งได้แบ่งวิชาการออกเป็น 3 ภาค กล่าวคือ “ภาคทฤษฎี”⁶ “ภาคปฏิบัติ”⁷ และ “ภาคผลิต”⁸ ซึ่งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเป็นวิชาการที่ว่าด้วย “อภิปรัชญา” “ฟิสิกส์” “ชีววิทยา” “จิตวิทยา” “ดาราศาสตร์” “เทววิทยา” “คณิตศาสตร์” “จริยศาสตร์” และ “รัฐศาสตร์” ซึ่งอริสโตเติล ถือว่า วิชาการภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเป็น “ปรัชญา” ฉะนั้น นักปรัชญาในมุมมองของอริสโตเติลจึงต้องศึกษาทุกเรื่อง จึงทำให้เนื้อหาของปรัชญาเกินพรมแดนที่กว้างที่สุดเท่าที่สติปัญญาของมนุษย์จะอำนวยได้ ดังนั้น จึงไม่แปลกเลยที่จะกล่าวว่า วิทยาการเกือบทุกสาขาในปัจจุบันปัจจุบันเคยสังกัดอยู่กับปรัชญามาก่อน

ส่วนวิทยาการ เชียงกูล ได้อธิบายว่า⁹ ปรัชญาของวิชาต่าง ๆ มุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิดรวบยอดพื้นฐาน หลักการ และวิธีการของวิชานั้น ๆ ฉะนั้น การศึกษาปรัชญาของวิชาต่าง ๆ จะทำให้เข้าใจธรรมชาติและบทบาทของวิชานั้น ๆ ในสังคมได้อย่างลึกซึ้งถ่องแท้มากกว่าการศึกษาวิชานั้น ๆ แคเชิงเทคนิควิชาชีพเฉพาะทางเท่านั้น โดยเขากล่าวว่า...

“คนไทยส่วนใหญ่ยังเรียนหนังสือแบบท่องจำความรู้สำเร็จรูปมากกว่าการเรียนรู้เชิงคิดวิเคราะห์ สังคมที่จะเจริญก้าวหน้าได้ถูกทางจำเป็นต้องกระตุ้นให้เกิดการอ่าน การศึกษา การอภิปรายกันในเชิงปรัชญา หรือเชิงวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลให้มาก การไม่รู้ปรัชญา ไม่รู้จักคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลนั้น จะทำให้ประชาชนถูกคนอื่นที่ฉลาดกว่าครอบงำความคิดได้ และเป็นผลให้ราษฎรไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบทั้งในเวทีชีวิตและสังคม ทำให้ราษฎรไทยไม่สามารถกำหนดชะตาชีวิตและพัฒนาสังคมได้อย่างที่ตนเองต้องการ”

จากเหตุผลดังกล่าวนี้ได้ว่า “ปรัชญาเป็นระบบความคิด” ซึ่งจะสังเกตได้แม้ในชีวิตประจำวันของมนุษย์เราก็จะมีความคิดเกี่ยวกับปรัชญาแทรกอยู่ อาทิ เวลานั่งคุยกับเพื่อนเก่าถึงความหลังในอดีต หรือการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง โดยจะมีมโนคติว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างได้เปลี่ยนแปลงไปหมดแล้ว” นี่ก็เป็นแนวความคิดทางปรัชญาอีกส่วนหนึ่ง เพียงแต่ว่า ความคิดทางปรัชญาในชีวิตประจำวันอาจไม่เป็นระบบหรืออาจขาดความสมบูรณ์ แต่อย่างไรก็ดี ความคิดของมนุษย์หนึ่งคนนั้น กลับมีมากเป็นหมื่นเป็นแสนความคิด

⁶คือ ภาคที่เกี่ยวกับความเห็นทางด้านวิชาการ.

⁷คือ ภาคที่ลงมือทดลองทำจริงควบคู่กับภาคทฤษฎี.

⁸คือ ภาคการสร้างเศรษฐกิจและบริหารต่างๆ เพื่อบำบัดความต้องการของมนุษย์ ซึ่งการผลิตสิ่งของและบริการทุกอย่างจะต้องเป็นการสร้างประโยชน์ในทางเศรษฐกิจขึ้นใหม่.

⁹วิทยาการ เชียงกูล, **ปรัชญาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สายธาร, 2551), หน้า 9.

ซึ่งความคิดเหล่านี้ล้วนแต่เป็นพื้นฐานอันแท้จริงของปรัชญาทั้งสิ้น

วิชาปรัชญาจึงเป็นวิชาที่ว่าด้วย “เหตุ” ด้วย “ผล” เป็นสุดยอดของวิชาที่สอนให้มนุษย์รู้จักตัวเอง รู้จักผู้อื่น ทำให้รู้ถึงความซับซ้อนของธรรมชาติ ถึงแม้วิชาปรัชญาอาจจะเป็นวิชาที่ค่อนข้างยากและต้องใช้ความคิดมาก แต่ผลตอบแทนที่ได้รับจากการเรียนวิชาปรัชญากลับคุ้มค่าและเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาอย่างมากมาย ซึ่งมันก็คือ “กำไรชีวิต” ทั้งยังเป็นวิชาที่ว่าด้วย “ความรักในความรู้” หรือ “ความรู้รอบโดยทั่ว” หรือ “ความรู้อย่างแท้จริง” ทำให้ “ปรัชญา” มักถูกเรียกใช้ใน 2 ความหมายดังนี้¹⁰

(1) เป็นศาสตร์ที่ศึกษาหาความรู้ความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติหรือธาตุแท้ของมนุษย์โลกและทุกสรรพสิ่งอย่างลึกซึ้ง เพื่ออธิบายเหตุการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ โดยใช้หลักการของเหตุผลเป็นเครื่องมือเพื่อการเข้าถึงความจริงหรือความรู้ที่แน่นอน ซึ่งจะเน้นการมองภาพรวมเหมือนศึกษาป่าทั้งป่า

(2) เป็นระบบแห่งหลักคิดของมนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือนักคิดหรือสำนักคิดในสมัยใดสมัยหนึ่ง ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามความเป็นอยู่ของมนุษย์และตามกาลสมัยนั้น ๆ

กล่าวได้ว่า ความรู้ในเชิงปรัชญาเป็นความรู้แบบปลายเปิด (Open-Ended) ที่ไม่มีวันจบบริบูรณ์ ซึ่งดูเหมือนว่า องค์ความรู้ทางปรัชญาเหมือนจะจบบริบูรณ์ที่นักปรัชญาคนใดคนหนึ่ง แต่ต่อมากลับพบว่า ถูกลูกปรัชญารุ่นหลังพัฒนาต่อไปได้ เช่น โสกราตีส ซึ่งได้เคยเสนอปรัชญาไว้อย่างหนึ่ง แต่ต่อมามีศิษย์ของโสกราตีสที่ชื่อ “พลาโต” ก็ได้พัฒนาหลักปรัชญานั้นต่อไปได้

นอกจากนี้ “ปรัชญา” จะตรงกันข้ามกับ “ศาสนา” เนื่องจากในทางศาสนานั้นจะพบว่า¹¹ ไม่มีสาวกคนใดประกาศว่า “คำสอนของศาสนายังมีข้อบกพร่องที่ตนจะต้องแก้ไขให้สมบูรณ์” ฉะนั้น ความรู้ในทาง “ศาสนา” จึงมีลักษณะเป็น “ปลายปิด” เนื่องจากสาวกมีความศรัทธา เพราะ “คำสอนของศาสนาถูกบรรจุไว้ในพระคัมภีร์อันเป็นความจริงสูงสุด”¹² ฉะนั้น นักปรัชญาจึงมีลักษณะเหมือนคนทั่วไปตรงที่มีความอยากรู้อยากเห็น แต่เป็นความอยากรู้อยากเห็นที่ต่อเนื่องยาวนานกว่าคนทั่วไป นักปรัชญาจึงขยันตั้งคำถามและแสวงหาคำตอบ เพราะนักปรัชญาเป็นผู้รักในความรู้ นักปรัชญาจึงเป็นผู้ที่ขยันคิด อันเป็นการคิดอย่างมีเหตุมีผลตามหลักตรรกศาสตร์ ดังนั้น ทักษะของนักปรัชญาจึง “คมชัด” และ “สมเหตุสมผล” กว่าทักษะของคนทั่วไป เพราะหากนักปรัชญาอยากรู้อะไรขึ้นมา เขาก็จะคิดเรื่องนั้นอย่างทะลุปรุโปร่ง ทำให้วิชา “ปรัชญา” จึงเป็นวิชาที่สอนให้บุคคลเป็นคนใจกว้าง เนื่องจากปรัชญาต้องการภาพรวม ฉะนั้น ปรัชญาจึงต้องการรู้จักจักรวาลโดยภาพรวม ซึ่งสรรพวิทยาการเรื่องปรัชญาในสมัยโบราณจะไม่มีขอบเขตจำกัด เพราะวิชาปรัชญาจะครอบคลุมวิทยาการในทุกสาขา

ปัจจุบันวิทยาการที่เหลืออยู่จึงเป็นเนื้อหาที่สำคัญของวิชาปรัชญา อันเป็นเนื้อหาแท้ ๆ ที่เหลืออยู่ ซึ่ง

¹⁰ วิทยาการ เชียงกุล, เรื่องเดิม, หน้า 15.

¹¹ พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต), เรื่องเดิม, หน้า 8-9.

¹² ผู้เขียนเห็นว่า แนวคิดของศาสนาที่สอนให้สาวกมีความศรัทธาเท่านั้นดังกล่าวนั้นเป็นแนวคิดของบางศาสนาเท่านั้น หากแต่บางศาสนาได้สอนให้ผู้ปฏิบัติเกิดปัญญาและเห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง.

เรียกว่า “ปรัชญาบริสุทธิ์” (Pure Philosophy) โดยแบ่งออกเป็น 3 สาขา¹³ คือ อภิปรัชญา (Meta-Physics)¹⁴ ญาณวิทยา (Epistemology)¹⁵ และตรรกศาสตร์ (Logic)¹⁶ ซึ่งต่อมาได้มีการตั้งปัญหาและแสวงหาคำตอบเพื่อเสนอแนวทางแห่งการขบคิดกันต่อไป และทำให้เกิดปรัชญาประยุกต์ (Applied Philosophy) ขึ้นมา เนื่องจากนักปรัชญาได้นำเอาปรัชญาบริสุทธิ์ไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นพื้นฐานในการสนับสนุนการสร้างแนวคิดเพื่อชีวิตและสังคม หรือการศึกษาวิเคราะห์ผลสรุปของวิทยาการสาขาต่าง ๆ ดังนั้น ปรัชญาประยุกต์จึงเกิดขึ้นและมีสาขามากมายตามจำนวนวิทยาการและกิจกรรมที่นักปรัชญาได้เข้าไปเกี่ยวข้อง ได้แก่¹⁷ (1) ปรัชญาการศึกษา (2) ปรัชญาประวัติศาสตร์ (3) ปรัชญาวิทยาศาสตร์ (4) ปรัชญาการเมือง (5) ปรัชญาสังคม (6) ปรัชญากฎหมาย (นิติปรัชญา) (7) ปรัชญาคณิตศาสตร์ (8) ปรัชญาภาษา (9) ปรัชญาศาสนา (10) ปรัชญาจิต (11) ปรัชญา

¹³ พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต), เรื่องเดิม, หน้า 11-12.

¹⁴ อภิปรัชญา (Meta-Physics) เป็นการศึกษาว่า ความจริงคืออะไร ภาพที่ปรากฏแก่สายตาทุกวันนี้เป็นปรากฏการณ์พื้นผิวที่ซ่อนความเป็นจริงไว้เบื้องหลัง อภิปรัชญาจึงมุ่งแยกปรากฏการณ์ออกจากความเป็นจริง ซึ่งพิจารณาจากแม่น้ำที่เห็นว่า “นิ่ง” แต่ความจริงอาจกำลังไหลเชี่ยวในส่วนลึก ดังนั้น นักปรัชญาจึงสงสัยว่า โลกที่ปรากฏแก่สายตาของเราเป็นความจริงสูงสุดแล้วหรือ หรือว่าเป็นเพียงปรากฏการณ์หน้าฉากที่มีความจริงสูงสุดซ่อนอยู่เบื้องหลัง

นักปรัชญาตั้งสมมติฐานว่า มีความจริงสูงสุดอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ธรรมชาติ แล้วเริ่มศึกษากันว่า ความจริงสูงสุดนั้นคืออะไร งานของนักปรัชญาก็คือ เป็นผู้ที่ยพยายามตอบปัญหาเกี่ยวกับความจริงนี้ เรียกว่า “อภิปรัชญา” และเพื่อที่จะตอบปัญหาดังกล่าวนักปรัชญาจึงได้ทำการสอบสวนเพื่อหาส่วนประกอบดั้งเดิมที่สุดของจักรวาลว่า สาระดั้งเดิมหรือปฐมธาตุอันไหนและเป็นจุดเริ่มต้นของจักรวาล ซึ่งนักปรัชญาก็ได้ค้นพบความจริงสูงสุดแตกต่างกันออกไป ซึ่งพอจะสรุปได้ 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มวัตถุนิยม (Materialism) กลุ่มนี้จะถือว่า ความจริงแท้ของจักรวาล คือ สสาร หรือพลังงานไม่ใช่จิต (2) กลุ่มจิตนิยม (Idealism) กลุ่มนี้จะถือว่า ความจริงสูงสุดคือ จิต สสารเป็นเพียงผลผลิตของจิต (3) กลุ่มทวินิยม (Dualism) กลุ่มนี้จะถือว่า ความจริงสูงสุดเป็นทั้งจิตและสสารที่เป็นอิสระออกจากกัน

นอกจากนี้ อภิปรัชญายังประกอบด้วยสาขาย่อยอีก 3 สาขา คือ (1) ภาววิทยา (Ontology) เป็นสาขาที่ศึกษาความจริงที่เป็นสากลของภาวะ (Beings) ในฐานะความจริงสูงสุดของสรรพสิ่ง (2) เทววิทยา (Theology) เป็นสาขาที่ศึกษาความจริงเกี่ยวกับพระเจ้า (God) และความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับจักรวาล (3) จักรวาลวิทยา (Cosmology) เป็นสาขาที่ศึกษาถึงความจริงเกี่ยวกับบ่อเกิดและโครงสร้างของจักรวาล.

¹⁵ ญาณวิทยา (Epistemology) เป็นทฤษฎีความรู้ (Theory of knowledge) ที่ศึกษาว่า เรารู้ความจริงได้อย่างไร ญาณวิทยาจึงสัมพันธ์กับอภิปรัชญา ญาณวิทยาจะตอบปัญหาวาดด้วยบ่อเกิดความรู้และมาตรการสำหรับตัดสินความถูกต้องของความรู้ ซึ่งจะมีที่มาหรือบ่อเกิดของความรู้ของนักปรัชญาตะวันตกอยู่ 3 ทาง คือ

(1) ผัสสาการ (Sensation) คือ ความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การสัมผัส (2) เหตุผล (Reason) คือ ความรู้ที่เกิดจากการคิดตามหลักเหตุผลในใจ (3) อัชฌัตติกญาณ (Intuition) คือ ความรู้ที่ผุดขึ้นในใจโดยตรง ถ้าเป็นความรู้จากญาณพิเศษเรียกว่า “การตรัสรู้” (Enlightenment) ถ้าเป็นความรู้ที่ได้จากการเฉลียวใจของพระเจ้าเรียกว่า นิรเวศ (Revelation).

¹⁶ ตรรกศาสตร์ (Logic) คือ วิชาที่ว่าด้วยกฎเกณฑ์การใช้เหตุผล ซึ่งนักปรัชญาจะต้องเป็นผู้คิดอย่างมีเหตุผล ดังนั้น วิชาตรรกศาสตร์ จึงเป็นเครื่องมือของนักปรัชญาเอกเช่นเดียวกับคณิตศาสตร์ ที่เป็นเครื่องมือของนักวิทยาศาสตร์ เมื่อนักวิทยาศาสตร์จำเป็นต้องรู้คณิตศาสตร์เพื่อใช้ในการคำนวณข้อมูลทางวิทยาศาสตร์อันใด นักปรัชญาก็จำเป็นต้องรู้ตรรกศาสตร์เพื่อใช้ค้นคิดและพิสูจน์ความรู้ทางปรัชญาอันนั้น ตรรกศาสตร์จึงไม่ใช่ความรู้ทางปรัชญา แต่เป็นเครื่องมือในการแสวงหาและพิสูจน์ความรู้ของนักปรัชญา.

¹⁷ พระราชวรมณี (ประยูร ธมมจิตโต), เรื่องเดิม, หน้า 13-16.

ศีลธรรม (จริยศาสตร์)¹⁸ (12) ปรัชญาศิลปะ (สุนทรียศาสตร์)¹⁹ และ (13) ปรัชญาชีวิต รวมทั้งยังมีปรัชญาอื่นๆ อีกหลายปรัชญาซึ่งไม่สามารถที่จะกล่าวอ้างถึงได้หมด นับได้ว่า จุดมุ่งหมายของนักปรัชญาก็คือ²⁰ การแสวงหาความรู้และความหมายในชีวิตธรรมชาติและความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลก ตลอดจนการแสวงหาชีวิต สังคม และการจัดการปกครองที่ดีด้วยการคิดถกเถียงกันด้วยเหตุผล

ดังนั้น นักปรัชญาจึงมุ่งแสวงหาความจริง ความรู้ และความดี โดยมุ่งให้คิดค้นหาเหตุผลด้วยตนเอง ตามกำหนดกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผล ด้วยเหตุนี้ทำให้ปรัชญามีความแตกต่างจากศาสนา โดยศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อ ความศรัทธา ซึ่งศาสนาอาจแสวงหาความจริง ความรู้ และความดี โดยใช้สมาธิภาวนาหรือวิธีการอื่น ๆ ที่ไม่ต้องเดินตามเหตุผลเสมอไป ซึ่งในเรื่องนี้ วิทยากร เชียงกุล ได้อธิบายว่า

“วิชาปรัชญาไม่ใช่วิชาชีพในแง่ของการผลิตทางเศรษฐกิจ จึงไม่ได้มีประโยชน์โดยตรงที่ชัดเจน เว้นแต่จะไปเป็นครูอาจารย์สอนวิชาปรัชญา แต่เป็นประโยชน์ในด้านการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนหัดคิด หัดตั้งคำถาม หัดวิเคราะห์โดยใช้เหตุผล ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ เป็นการฝึกฝนเพื่อเพิ่มความฉลาด ไหวพริบ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่จะช่วยให้เป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับผู้ผู้นำ แต่การศึกษาปรัชญาเพื่อประโยชน์ในแง่นี้ ต้องศึกษาแบบฝึกการคิด วิเคราะห์ปัญหาชีวิตและสังคมที่เป็นรูปธรรมจริง ๆ ไม่ใช่ศึกษาแบบท่องจำ เพียงว่า นักปรัชญาสมัยก่อนเขาคิดอะไรไว้เท่านั้น”

2. ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับประวัติศาสตร์การดำเนินชีวิตของพลเมืองไทย

ประวัติศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของพลเมืองไทยกับปรัชญาอันเป็นต้นกำเนิดทางความคิดนั้น สามารถแยกอธิบายความสัมพันธ์กันได้ดังนี้

2.1 ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ชนชาติไทยยุคโบราณ

ปรัชญาของชนชาติไทยในยุควรรณภูมิจะมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนา และการเมือง ซึ่งดินแดนของไทย เรียกว่า ดินแดนสุวรรณภูมิ²¹ ซึ่งส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรฟูนัน (Funan) หรือที่เอกสารจีนโบราณเรียกว่า “พูหนำ” ซึ่งจะตั้งอยู่บริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง (กัมพูชาและเวียดนามตอนใต้ในปัจจุบัน) ทั้งยังมีความเกี่ยวข้องกับดินแดนของประเทศไทยอย่างลึกซึ้ง โดยอาณาจักรฟูนัน

¹⁸จริยศาสตร์ (Ethics) คือ สาขาปรัชญาที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ และการแสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่า อย่างไรถูก หรือผิด ควร หรือไม่ควร.

¹⁹สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) คือ สาขาปรัชญาที่ว่าด้วยความงามและสิ่งทั้งามทั้งในงานศิลปะและในธรรมชาติ โดยศึกษาประสบการณ์ คุณค่าทางความงาม และมาตรการในการตัดสินว่า อะไรงาม หรือไม่งาม การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์มีได้ 3 ลักษณะ คือ ความสวยงาม ความคิดตามจิตใจ และความเลอเลิศ.

²⁰วิทยากร เชียงกุล, เรื่องเดิม, หน้า 16.

²¹สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์, “วิพากษ์ ‘สุวรรณภูมิ’ จากมุมมองประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ในจีน,” วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ 15, 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2567) : 25-62.

เป็นอาณาจักรเก่าแก่ก่อนขอมโบราณ²² สันนิษฐานว่า เกิดขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 6 ซึ่งคำว่า “พูนัน”²³ คาดว่า น่าจะเพี้ยนมาจากคำว่า “พนม” หมายถึง “ภูเขา”²⁴ กล่าวกันว่า พราหมณ์โกลุฑัญญะซึ่งมีเชื้อสายจากอินเดีย ได้เดินทางมาที่บริเวณนี้ และได้สร้างแบบแผนของบ้านเมืองตามอย่างอินเดีย ต่อมาได้สมรสกับนางนาค²⁵ ซึ่งเป็นพระธิดาของพญานาค และถือกันว่า “นาค”²⁶ เป็นบรรพบุรุษของชนชาติขอม โดยราชวงศ์นี้มีกษัตริย์ ครอบครองอาณาจักรพูนันมาจนถึงปี พ.ศ. 1100²⁷ ซึ่งในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 8 ระหว่างปี พ.ศ. 760 ถึง ปี พ.ศ. 795 ได้มีจดหมายเหตุของจีนราชวงศ์ซันบันทึกไว้ว่า ราชทูตจีน ชื่อ “คังไถ” (K’ang T’ai) และ “จูยিং” (Chu Ying) ได้เดินทางมายังดินแดนของอาณาจักรพูนันเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมจีน และได้จดบันทึกไว้ความว่า

“เมืองพูนันมีความรุ่งเรืองมาก มีแม่น้ำใหญ่ไหลมาทางตะวันตกผ่ากลางเมือง มีชาวอินเดียชื่อ “โกณฑิยะ” เดินทางโดยเรือมายึดครองดินแดนบริเวณปากแม่น้ำโขง และได้ประมุขของชาวพื้นเมือง คือ “พระนางลิวเย่” (Liu-ye) เป็นชายา ต่อมาอีกหลายปี ขุนพลฟันซีมัน (Fan Shihman) ได้ขึ้นครองเป็นเจ้านครพูนัน ทรงขยายอาณาจักรพูนันออกไปอย่างกว้างขวาง สามารถยึดครองอาณาจักรอูตูคุณ จิวจิ และเตียนซุน นอกจากนี้ ราชทูตจีนคังไถ ยังได้กล่าวเกี่ยวกับอาณาจักรพูนันไว้อีกว่า “มีกำแพงล้อมรอบเมือง มี

²²เป็นรัฐโบราณที่มีอิทธิพลเหนือดินแดนแห่งลุ่มแม่น้ำโขง และแม่น้ำเจ้าพระยา.

²³อาณาจักรพูนัน, [Online], Available Website: <http://surin.mots.go.th/index.php?lay=show&ac=article&id=538763542&Ntype=2, 2569> (มกราคม, 2).

²⁴ส่วนใหญ่อาณาจักรขอมที่สร้างขึ้นทางตอนใต้ของแหลมอินโดจีนมักตั้งอยู่บนภูเขา อันเป็นการสร้างเมืองตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูลัทธิไศวนิกายและไวษณพนิกาย ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมของอินเดีย (กษัตริย์ขอม เรียกตัวเองว่า “กูรุงพนม” หมายความว่า ราชาแห่งขุนเขา).

²⁵มีพระนามกษัตริย์ที่ปรากฏชื่อ คือ พระเจ้าโกณฑิยะชัยวรมัน และพระเจ้ารุทรวรมัน โดยศิลปะขอมที่เกิดขึ้นในยุคนี้เรียกว่า “ศิลปะขอมแบบพนมดง” สร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 1100-1150 โดยเมืองหลวงของอาณาจักรพูนัน เรียกว่า “นอ-กอร กก-ทะโหลก” ซึ่งหมายถึง เมืองพระนครที่ตั้งอยู่บนภูเขาและต้นไม้สูง ทั้งยังได้รับอิทธิพลและมีความเชื่อในเรื่องพญานาค.

²⁶ผู้เขียนสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นมนุษย์เผ่าพันธุ์หนึ่งในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

²⁷อาณาจักรพูนันมีความเกี่ยวข้องกับดินแดนไทยในเรื่องขอบเขตอำนาจและอิทธิพลทางการเมือง โดยมีลักษณะเป็นเครือข่ายเมืองท่าหรือมณฑล (Mandala) ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา (บริเวณเมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และนครปฐมโบราณ) และภาคใต้ โดยควบคุมเมืองท่าบนคาบสมุทรมาลายูเพื่อคุมเส้นทางการค้า รวมทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยพบร่องรอยวัฒนธรรมพูนันตามลุ่มน้ำมูลและน้ำชี นอกจากนี้ ยังเป็นสะพานเชื่อมเส้นทางการค้าโลกบริเวณดินแดนภาคใต้ของไทย (บริเวณดินแดนจังหวัดระนอง จังหวัดชุมพร และจังหวัดสุราษฎร์ธานี) เนื่องจากพูนันเป็นอาณาจักรทางทะเลที่มั่งคั่งจากการค้าขายระหว่างจีนกับอินเดีย จนกระทั่งไปถึงจักรวรรดิโรมัน ทำให้บรรดาพ่อค้าจากอินเดียล่องเรือมาจอดฝั่งทะเลอันดามันของไทย แล้วขนสินค้าข้ามขึ้นทางบกตรงบริเวณคอคอดกระ แล้วมาลงเรืออีกฝั่งที่อ่าวไทย เพื่อแล่นต่อไปยังเมืองท่าออกแก้ว ซึ่งเป็นเมืองท่าหลักของอาณาจักรพูนัน ทำให้ดินแดนไทยในยุคนี้กลายเป็นชุมชนเศรษฐกิจที่เติบโตไปพร้อมกับอาณาจักรพูนัน ซึ่งปรากฏหลักฐานทางโบราณคดี เช่น เหรียญเงินพูนัน ซึ่งเป็นเหรียญเงินโบราณที่มีลวดลายดวงอาทิตย์หรือพระจันทร์ และมีสัญลักษณ์ศรีวิไลสะ ซึ่งก็คือ ขนบนหน้าอกของพระนารายณ์ ซึ่งถูกขุดพบจำนวนมากในภาคกลางและภาคใต้ของไทย รวมทั้งลูกปัดแก้วและเครื่องประดับต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีความสัมพันธ์กับไทยด้านรากฐานทางวัฒนธรรมอินเดียที่วันสู่สมัยทวารวดี อาณาจักรพูนันจึงเป็นผู้เปิดประตูอารยธรรมและวางรากฐานระบบการปกครอง ศาสนา และการค้า ให้กับแผ่นดินไทย.

พระราชวัง และบ้านเรือนประชาชน ประชาชนมีหน้าตาน่าเกลียด ผิวดำ ผมหยิก ไม่สวมเสื้อผ้า และเดินเท้าเปล่า อธิษาศัยใจคอง่าย ๆ ไม่ลัทธิขโมย ปลุกหวานพิชเพียงปีหนึ่ง แต่เก็บเกี่ยวไปได้สามปี และยังชอบแกะสลักเครื่องประดับ ส่วนภาชนะกินอาหารมักทำด้วยเงิน เก็บภาษีเป็นทองคำ เงิน ไข่มุก และเครื่องหอม”

อีกทั้งยังมีหนังสือจดหมายเหตุโดยใช้อักษรที่คล้ายอักษรของชนชาติฮู (Hu) ซึ่งได้บันทึกไว้ในจดหมายเหตุจีนในสมัยสามก๊ก และได้กล่าวถึงอาณาจักรฟูนัน ไว้ว่า

“ในปี พ.ศ. 786 อาณาจักรฟูนันได้ส่งคณะทูตมาประเทศจีน พร้อมกับส่งนักดนตรีและพืชผลในประเทศเป็นเครื่องราชบรรณาการ”

นอกจากนี้ ยังมีจดหมายเหตุจีนที่บันทึกไว้เมื่อปี พ.ศ. 1046 มีความว่า²⁸

“ฟูนันส่งราชทูตไปประเทศจีน ซึ่งจักรพรรดิของจีนได้มีพระราชโองการว่า “พระราชกษัตริย์ฟูนันทรงพระนามว่า “โกณทียะชัยวรมัน” ประทับอยู่สุดเขตโพ้นทะเล ราชวงศ์ของพระองค์ได้ทรงปกครองบรรดาประเทศโพ้นทะเลทางใต้ และได้ทรงแสดงความซื่อสัตย์สุจริตด้วยการส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายหลายครั้ง บัดนี้สมควรจะตอบแทนให้ทัดเทียมกันและให้ตำแหน่งอันมีเกียรติยศ คือ ตำแหน่งขุนพลแห่งภาคสันติได้กษัตริย์แห่งฟูนัน”

โดยจดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์ฉิน ยุคต้นพุทธศตวรรษที่ 11 ได้กล่าวไว้ว่า

“ประชาชนฟูนันโหดร้ายและเต็มไปด้วยเล่ห์เหลี่ยม เข้าโจมตีเมืองที่ไม่ยอมอ่อนน้อมและกดขี่ประชาชนลงเป็นทาส มีสินค้า คือ ทอง เงิน ผ้าไหม คนที่มีความสำคัญใช้ผ้ายกนุ่งเป็นสร้อย หล่อแหวนและกำไลด้วยทองคำ ใช้ภาชนะทำด้วยเงิน ส่วนคนจนนุ่งผ้าฝ้ายผืนเดียว ริมทะเลจะมีกอไม้ใหญ่ ใบบิไผ่สานเป็นหลังคาบ้านเรือน ซึ่งยกพื้นสูงเหนือน้ำ ใช้เรือที่มีหัวและท้ายคล้ายปลา พระราชาเสด็จบนหลังช้าง มีการขนไก่ วิถีพิพากษาคติจะใช้วิธีโยนไข่หรือแหวนทองคำลงในน้ำเดือด แล้วให้ความหยิบออกมา หรือเผาไข่ให้ร้อนแล้วให้ความเดินถือไป 7 ก้าว ผู้เป็นฝ่ายผิดจะมีมือพอง และผู้เป็นฝ่ายถูกจะไม่บาดเจ็บ”

อาณาจักรฟูนันมีความเจริญสูงสุดในพุทธศตวรรษที่ 9 และเริ่มเสื่อมลงในพุทธศตวรรษที่ 10 ต่อมาอาณาจักรแห่งนี้ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรเจนละ (ขอม) เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 11²⁹ ทำให้

²⁸ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งแสงการพิมพ์, 2535), หน้า 18.

²⁹อาณาจักรเจนละ หรืออาณาจักรอีสานปุระ เป็นอาณาจักรโบราณ เจริญรุ่งเรืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 (ที่มา: อาณาจักรอีสานปุระ, [Online], Available Website: https://www.digitalschool.club/digitalschool/social1_1_1/social1_4/more/pa ge24.php, 2569 (มกราคม, 2).

อาณาจักรพูนันสูญหายไป เนื่องจากได้มีอาณาจักรเจนละ (ขอม)³⁰ ขึ้นมาแทนในบริเวณดินแดนของอาณาจักรพูนันเดิม เนื่องจากอาณาจักรเจนละมีอิทธิมากขึ้นทำให้เกิดการต่อสู้ชิงอำนาจเป็นใหญ่ในดินแดนดังกล่าว ในที่สุดอาณาจักรเจนละก็สามารถครอบครองดินแดนแถบนี้ได้

เมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 13 หลวงจันฉี่จึงได้ออกเดินทางโดยเรือจากจีนไปสืบทอดพระพุทธศาสนาที่อินเดีย และได้แล่นเรือผ่านบริเวณที่เคยเป็นอาณาจักรพูนันมาก่อนพร้อมทั้งบันทึกไว้ว่า³¹

“พราหมณ์ชาวอินเดียได้เคยอพยพมาตั้งถิ่นฐานและแต่งงานกับเจ้าหญิงชนพื้นเมืองเดิม โดยได้สถาปนาอาณาจักรพูนันขึ้น และรับอารยธรรมอินเดียอย่างแน่นแฟ้น อาทิ การปกครองแบบเทวราชา ซึ่งในสมัยก่อนนั้นพระธรรมทางศาสนาพุทธได้แพร่หลายและขยายออกไปจนถึงอาณาจักรพูนัน แต่ในปัจจุบันพระ

³⁰อาณาจักรเจนละหรือเจนละอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของอาณาจักรทลินยี (จามปา) ปัจจุบันคือ ที่ตั้งของประเทศกัมพูชา และดินแดนภาคอีสานตอนใต้ของประเทศไทยแถบลุ่มแม่น้ำมูล ซึ่งเป็นพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ โดยแต่เดิมนั้นอาณาจักรเจนละเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรพูนัน ต่อมาได้มีกำลังกล้าแข็งขึ้น จึงประกาศอิสรภาพในพุทธศตวรรษที่ 11 โดยเจ้าชายจิตรเสน แห่งอาณาจักรเจนละ (ต่อมาครองราชย์เป็นพระเจ้ามเหศวรมัน) โดยในระหว่างปี พ.ศ. 1110-1150 ได้ยกทัพไปตีอาณาจักรพูนันแถบฝั่งแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูล ซึ่งมีพระโอรสของพระองค์ คือ พระเจ้าอีสานวรมันทำการปราบปรามและครอบครองดินแดนของอาณาจักรพูนันได้ทั้งหมด ทรงตั้งเมืองอีสานปุระขึ้นทางเหนือของเมืองกัมปงธม (กัมพูชา) โดยมีปราสาทสัมโบร์ไพรกุกเป็นสัญลักษณ์ จึงสันนิษฐานว่า ชนชาติเจนละเป็นต้นตระกูลของขอมหรือเขมรโบราณ (แต่ไม่ใช่ชนชาติกัมพูชาในปัจจุบัน หากแต่ “ขอม” เป็นการเรียกชื่อเชื้อชาติเหมือนการเรียกชื่อของ “แขก” ในแถบอินเดียและตะวันออกกลาง หรือเชื้อชาติ “ฝรั่ง” ในประเทศทางตะวันตก) ซึ่งพลเมืองของอาณาจักรเจนละประกอบด้วยชนเผ่าขอมในเขมร และขอมที่อพยพตามลำแม่น้ำโขง กับพวกจามจากเมืองจำปาศักดิ์ ชนชาตินี้ได้รับวัฒนธรรมสืบทอดมาจากอาณาจักรพูนัน เช่น การสร้างวัดบนภูเขา การใช้น้ำเพื่อการเกษตร และลัทธิที่นับถือกษัตริย์ให้เป็นผู้แทนอารยธรรมจากอินเดีย โดยอาณาจักรเจนละตั้งศูนย์กลางอยู่ทางตอนเหนือของทะเลสาบเขมร มีเมืองหลวงอยู่ใกล้เมืองกำปงธม ปัจจุบันชนชาติเจนละแบ่งออกเป็นสองพวก คือ พวกเจนละบก ซึ่งจะอยู่ในบนที่สูงและอยู่บริเวณดินแดนลาวตอนใต้ เช่น เมืองโคตรบอง เมืองเศรษฐปุระ (บริเวณปราสาทวัดภู แหว่งจำปาสัก) เมืองสะวันเขต แหว่งท่าแขก ประเทศลาว ลงมาถึงแถบจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ส่วนพวกเจนละน้ำจะอยู่บริเวณทะเลสาบเขมร ประกอบด้วย เมืองสวายเรียง เมืองกระเตี้ย และเมืองเสียมราฐ เมืองศรีมโหสถ (อยู่ในอำเภอโคกปึก จังหวัดปราจีนบุรี) นอกจากนี้ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-13 อาณาจักรขอมมีอิทธิพลแผ่ขยายไปทั่วแหลมทองหรือดินแดนสุวรรณภูมิ จึงมีการสร้างปราสาทหินขึ้นตามยุคสมัยไว้หลายแห่ง อาทิ ปราสาทภูมิโปน ที่บ้านภูมิโปน ตำบลดม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ (สมัยสัมโบร์ไพรกุก อาณาจักรเจนละ พุทธศตวรรษที่ 11-12) ปราสาทสังขีศิลปะชัย ที่ตำบลบ้านจารย์ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ และปราสาทเขาน้อย ตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว (สมัยไพรกะเม็ง อาณาจักรเจนละ พุทธศตวรรษที่ 12-13) ปราสาทเขาพระวิหาร จังหวัดศรีสะเกษ (พุทธศตวรรษที่ 15 สมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1) ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ (พุทธศตวรรษที่ 15-16) ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา (ศิลปะปาवन พุทธศตวรรษที่ 16 สมัยพระเจ้าสุริย วรมันที่ 2) ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (พุทธศตวรรษที่ 17 สมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2) ปราสาทเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี (พุทธศตวรรษที่ 18) นอกจากนี้ ยังมีปราสาทสามยอด จังหวัดลพบุรี เมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ และเมืองศรีวิไลสระปุระ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ต่อมาอาณาจักรขอมที่ยิ่งใหญ่ได้เสื่อมลงในพุทธศตวรรษที่ 18 ด้วยเหตุที่มีชนชาติไทยที่มีผู้นำคนสำคัญ คือ ขุนบางกลางหาว และขุนผาเมือง ได้ทำการร่วมกันยึดอำนาจจากขอมที่เมืองสุโขทัยและครองดินแดนบางส่วนของขอมไว้ (ที่มา: อาณาจักรเจนละ, [Online], Available Website: <http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=1021731,2569> (มกราคม, 2).

³¹บันทึกดังกล่าวทำให้สันนิษฐานได้ว่า อารยธรรมอินเดียเกิดขึ้นก่อนอารยธรรมของขอม เนื่องจากขอมได้รับอารยธรรมจากอินเดียและได้มาสถาปนาอาณาจักรขอมขึ้น.

ราชาที่โหดร้ายได้ทำลายพระธรรมเสียสิ้น และไม่มีพระสงฆ์เหลืออยู่เลย”

เมื่ออาณาจักรพูนันล่มสลายเมื่อพุทธศตวรรษที่ 11 ทำให้อาณาจักรเจนละเจริญรุ่งเรืองขึ้นมา ซึ่งพบว่า³² ดินแดนสุวรรณภูมิซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทยปัจจุบันนั้น แต่เดิมเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรพูนัน เนื่องจากได้พบหลักฐานทางโบราณคดีในประเทศไทย³³ นับเป็นหลักฐานศิลปะขอมโบราณที่เก่าแก่ที่สุด³⁴ ทั้งยังพบจารึกวัดทองทั่วซึ่งเป็นจารึกอักษรปัลลวะ ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤต แปลได้ความว่า³⁵

“พระเจ้าศรีอโศกนรมันได้พระราชทานแท่งศิลาที่สกัดด้วยเหล็กเป็นอักษรพร้อมคนงานที่ต้องโทษ 42 คน โค 231 ตัว กระบือ 245 ตัว”

การพระราชทานศิลาจารึกดังกล่าวของพระเจ้าศรีอโศกนรมัน กษัตริย์ผู้ครองอาณาจักรอีสานในดินแดนสุวรรณภูมิ (สยาม) ครั้งนั้น ไม่มีหลักฐานว่า มีการส่งแรงงานนี้มาเพื่อสร้างหรือทำอะไรในบริเวณนี้ เพียงแต่การจารึกข้อความบนศิลานั้นนับเป็นอารยธรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของอาณาจักรพูนัน เมื่อประมาณ 1,300 ปี มาแล้ว แต่มีนักประวัติศาสตร์บางคนมีความเห็นว่า ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 7-9 นั้น บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก็น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรพูนันด้วย โดยมีศูนย์กลางอยู่บริเวณปากแม่น้ำโขง (ปัจจุบัน คือ ประเทศกัมพูชา) ฉะนั้น บริเวณส่วนที่เป็นดินแดนสุวรรณภูมิเมื่อราวปี พ.ศ. 643 ถึง พ.ศ. 1043 จึงน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรพูนัน ซึ่งนับว่า อาณาจักรพูนัน (FUNAN) เป็นอาณาจักรขนาดใหญ่ที่เชื่อว่า ศูนย์กลางของอาณาจักรแห่งนี้น่าจะตั้งอยู่ที่เมืองเปเรเวง ประเทศกัมพูชา ซึ่งศาสตราจารย์ซีอง บอสเซอร์ลีเยร์ นักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส มีความเห็นว่า เมืองสำคัญของอาณาจักรพูนัน น่าจะอยู่บริเวณเมืองอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เนื่องจากได้มีการค้นพบโบราณวัตถุสมัยพูนัน เช่น ลูกปัด ดินเผา และสำริดเป็นจำนวนมากที่เมืองอุทอง ฉะนั้น สันนิษฐานได้ว่า ในสมัยก่อนอาณาจักรขอมมีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลครอบคลุมไทย (สยาม) ทั้งหมด ลาว (จามปา) ทั้งหมด เวียดนาม (อาณาจักรพูนัน) ครึ่งประเทศ รวมถึงพม่า (อาณาจักรพุกาม ซึ่งปัจจุบัน คือ เมียนมา) บางส่วน อาจกล่าวได้ว่า ก่อนปี พ.ศ. 1700 การคมนาคมและการค้าต่าง ๆ ได้ขยายตัวมากขึ้น เมืองที่อยู่ตามลุ่มแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นเส้นทางผ่านการค้าระหว่างรัฐต่าง ๆ ทำให้รัฐต่าง ๆ เริ่มรวมตัวกันมากขึ้น และสุดท้ายก็ถือกำเนิดขึ้นอย่างเรียบง่ายจากการพัฒนาของ

³²อาณาจักรเจนละ, [Online], Available Website: <http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=1021731>, 2569 (มกราคม, 2).

³³ทับหลังหินทรายแกะสลักยุคไพรกะเม็ง (พ.ศ. 1180-1250) ซึ่งเป็นสมัยเจนละ ยุคก่อนสร้างนครวัด-นครธมในเขมร และทับหลังยุคปาปวน (พ.ศ. 1560-1630) รวมถึงศิลาจารึกขอมสมัยพุทธศตวรรษที่ 12.

³⁴พบหลักฐานสำคัญที่วัดทองทั่ว-ไชยชุมพล ตำบลพะเนียด อำเภอลอง จังหวัดจันทบุรี (จันทบุรีเดิมชื่อ จันทบูรหรือจันทบูรณ) มีข้อสันนิษฐานว่า “จันทบูรณ” น่าจะเป็นคำที่มาจากภาษาเขมรว่า “เจ็อนตะบอง” แปลว่า “ชั้นที่อยู่ทางทิศใต้” หมายถึง เมืองที่อยู่ทิศใต้ของอาณาจักร.

³⁵ปัจจุบันจารึกนี้เก็บรักษาอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร.

หมู่บ้านเล็ก ๆ ที่เติบโตขึ้นเป็นเมือง โดยกระจายตัวอยู่ตามแนวลุ่มน้ำยมและน่าน³⁶

2.2 กำเนิดชนชาติไทยที่ส่งผลต่อหลักปรัชญาความเชื่อ

กำเนิดของชนชาติไทยส่งผลต่อหลักปรัชญาและความเชื่อของคนไทยเป็นอย่างมาก เมื่อพิจารณาจากหลักฐานในทางประวัติศาสตร์และพันธุศาสตร์ในปัจจุบัน จะพบว่า ชนชาติไทยมีการเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไท-กะไดจากทางตอนใต้ของจีนลงมาผสมผสานกับผู้คนดั้งเดิมในพื้นที่ เช่น ชาวมอญ ขอม และละว้า ส่งผลให้คนไทยมีปรัชญาชีวิตที่เน้นการประนีประนอม ยืดหยุ่น และพร้อมที่จะรับเอาสิ่งดี ๆ ของวัฒนธรรมอื่นมาปรับใช้เพื่อความอยู่รอด ทั้งยังมีความเชื่อแบบ “พุทธ-พราหมณ์-ผี” เข้ามาผสมผสานจนเกิดเป็นความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์ กล่าวคือ ปากไหว้พระพุทธรูป มือผูกสายสิญจน์ (ผี) และมีการตั้งศาลพระภูมิ (พราหมณ์) ไว้ในบ้านเพื่อการอยู่ร่วมกันและยอมรับวัฒนธรรมกันและกันเพื่อลดความขัดแย้ง นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดด้านชาตินิยมและการรักเสรีภาพ เช่น แนวคิดที่ว่าคนไทยอพยพมาจากเทือกเขาอัลไต หรืออาณาจักรน่านเจ้า ซึ่งปัจจุบันก็ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ แต่เป็นการรักษาความเป็นตัวตนเพื่อให้เกิดปรัชญาความเชื่อร่วมกันของคนในชาติว่า “ความเป็นไทย คือ ความมีอิสระ” เพื่อให้เกิดความหวงแหนในเอกราชและเพื่อการสร้างความสามัคคีเพื่อความอยู่รอด รวมทั้งเน้นย้ำเรื่องการเสียสละส่วนตนเพื่อส่วนรวมว่า เป็นคุณธรรมขั้นสูง ซึ่งจะเห็นได้จากการบันทึกไว้ในกฎหมายหลายฉบับเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะและประโยชน์ส่วนรวม ทั้งยังสร้างอุดมการณ์ในทางศาสนาและการเมือง เรียกว่า ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เพื่อสร้างปรัชญาความเชื่อว่า ชนชาติไทยจะคงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีสามสถาบันหลักนี้ไว้คอยค้ำจุน ดังนั้น กำเนิดชนชาติไทยที่ส่งผลต่อหลักปรัชญาความเชื่อของไทยสามารถจำแนกพัฒนาการออกเป็นยุคๆ ได้ดังนี้

(1) ยุคกรุงสุโขทัย ก่อนที่จะเกิดยุคกรุงสุโขทัยนั้น อาณาจักรพุนนังได้ล่มสลายทำให้อาณาจักรเจนละหรือขอมนำความเจริญเข้ามาแทนที่ โดยในยุคของการเริ่มต้นแห่งอาณาจักรสุโขทัยนั้น พ่อขุนศรีนาวนำถมซึ่งเป็นบุตรเขยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งจักรวรรดิขอม ได้ครอบครองเมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัย ซึ่งมีลูกชายชื่อ “พ่อขุนผาเมือง”³⁷ และลูกสาวชื่อ “นางเสือง” เนื่องด้วยระบบเครือญาติเช่นนี้เองจึงทำให้พ่อขุนผาเมืองมีศักดิ์เป็นหลานของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โดยในเวลาต่อมาพ่อขุนศรีนาวนำถมก็ยกนางเสืองให้อภิเษกสมรสกับพ่อขุนบางกลางหาว³⁸ ที่ครองเมืองบางยาง ด้วยเหตุนี้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อขุนผาเมืองกับพ่อขุนบางกลางหาวซึ่งนอกจากจะเป็นเพื่อนสนิทกันแล้วยังเกี่ยวดองเป็นญาติกันอีกด้วย โดยในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 8 แห่งเมืองศรีโสธรปุระ (นครธม) ซึ่งเป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรขอมขึ้นครองราชย์ พ่อขุนศรีนาวนำถมได้สิ้นพระชนม์ แต่พระเจ้าชัยวรมันที่ 8 ต้องการให้เมืองสุโขทัยเป็นเมืองประเทศราชของขอมสืบไป

³⁶ในช่วงราวปี พ.ศ. 1700 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการเกิดขึ้นของเมืองสุโขทัย ก็มีการโยกย้ายศรีธรรมเทพนคร ปรากฏชื่อเป็นเมืองแฝดละโว้-โยธยา มาตั้งแต่ช่วงราวปี พ.ศ. 1700 เป็นต้นมา.

³⁷จิตร ภูมิศักดิ์, “เมืองราช” ของพ่อขุนผาเมือง อยู่ที่ไหน?, [Online], Available Website: https://www.silpa-mag.com/history/article_91644, 2569 (กุมภาพันธ์, 6).

³⁸เป็นผู้ที่นำพาให้พ่อขุนศรีนาวนำถมแห่งกรุงสุโขทัย-ศรีสัชนาลัยผูกสัมพันธ์ไมตรีกับราชวงศ์สุพรรณภูมิ แห่งโยธยารามศรีเทพ รวมทั้งอาณาจักรมอญ และพม่า.

อีกทั้งยังเห็นว่า พ่อขุนผาเมืองซึ่งเป็นบุตรชายของพ่อขุนศรีนาวนาถม เป็นนักรบรูปงามและเก่งกล้าสามารถจนมีชื่อเสียงลือจึ่งอยากได้มาเป็นราชบุตรเขย และนางสีชมหาเทวี หรือนางสิงหเทวี พระราชธิดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ 8 ยังหมายปองพ่อขุนผาเมืองด้วย ทำให้กษัตริย์ขอมยกพระราชธิดา คือ นางสีชมหาเทวี หรือนางสิงหเทวี ให้พ่อขุนผาเมือง พร้อมทั้งแต่งตั้งพระนามถวายให้ว่า “กมรเตงอัญศรีอินทราบดีนทราทิตย”³⁹ โดยได้รับเกียรติให้มีศักดิ์เป็นเจ้าเมืองเสมอกันเพื่อที่จะได้ขึ้นปกครองเมืองสุโขทัยสืบต่อพ่อขุนศรีนาวนาถม อีกทั้งพ่อขุนผาเมืองยังได้มีพระขรรค์ไชยศรีซึ่งถือเป็นเครื่องหมายของการมีอำนาจของขอมไว้กับตนเองด้วย ต่อมาภายหลังการแต่งตั้งพ่อขุนผาเมืองดังกล่าวแล้ว พระเจ้าชัยวรมันที่ 8 ก็เกิดความหวาดระแวง จึงส่งขอมสบาดโขลญลำพง ซึ่งเป็นขุนนางของอาณาจักรขอมมาเป็นผู้สำเร็จราชการแทน โดยอ้างว่า พ่อขุนผาเมืองพระชันษายังอ่อน เมื่อขอมสบาดโขลญลำพงเข้ารับราชการในเมืองสุโขทัยแล้ว กลับตั้งตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์ ทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างขอมสบาดโขลญลำพง⁴⁰ กับพ่อขุนผาเมืองจนถึงขั้นแตกหัก ทำให้พ่อขุนผาเมืองซึ่งขณะนั้นเป็นเจ้าเมืองราดได้ร่วมมือกับพระสหาย⁴¹ คือ พ่อขุนบางกลางหาว ซึ่งเป็นเจ้าเมืองบางยางเข้าตียึดเมืองสุโขทัย และขับไล่ขอมสบาดโขลญลำพงออกไป โดยพ่อขุนผาเมืองเป็นทัพหนุนให้พ่อขุนบางกลางหาว เมื่อพ่อขุนบางกลางหาวจะเสียทีก็ร้องขอให้พ่อขุนผาเมืองมาช่วยตีกระหนาบขอมสบาดโขลญลำพงจนพ่ายแพ้ ซึ่งในช่วงนั้นทั้งสองคนได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มขุนพลแม่ทัพจากมองโกล (แขกเติร์กอิสลาม) ซึ่งก็คือ “กุบไลข่าน” และเป็นหลานของเจงกิสข่าน ทำให้ขับไล่ขุนขอมและพวกออกจากเมืองได้ เมื่อขับไล่ขอมสบาดโขลญลำพงออกไปจากเมืองสุโขทัยแล้ว พ่อขุนผาเมืองจึงอัญเชิญพ่อขุนบางกลางหาวเข้าปกครองเมืองสุโขทัย โดยสถาปนาพ่อขุนบางกลางหาวและมอบพระขรรค์ชัยศรีและพระราชทานพระนามให้ว่า “ศรีอินทราบดีนทราทิตย” หรือนามเดิม “กมรเตงอัญผาเมือง” นับเป็นปฐมบรมกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงที่ครองเมืองสุโขทัยสืบมา⁴² ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 1890-1913 พระมหาธรรมราชาที่ 1 หรือพระยาสิทธิไทย ได้เป็นผู้ปกครองกรุง

³⁹คำว่า “กมรเตงอัญ” เป็นคำเรียกตำแหน่งกษัตริย์ขอม.

⁴⁰บ้างก็สันนิษฐานว่า เป็นขุนนางของอาณาจักรขอมที่ถูกส่งมาดูแลศาสนสถานประจำเมืองสุโขทัย บ้างก็ว่าเป็นเครือญาติของกษัตริย์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัยที่ครองเมืองละโว้ (ลพบุรี).

⁴¹สุจิตต์ วงษ์เทศ กล่าวว่า ขอมสบาดโขลญลำพง เป็นเครือญาติของกษัตริย์กรุงสุโขทัย-ศรีสัชนาลัยที่ครองเมืองละโว้ (ลพบุรี) ซึ่งนับถือนิกายมหายาน เมื่อเห็นว่า กษัตริย์กรุงสุโขทัย-ศรีสัชนาลัยได้แปรพักตร์ไปเข้ากับฝ่ายสุพรรณภูมิและมอญ รวมทั้งหันไปยกย่องลัทธิเถรวาท ทำให้ขอมสบาดโขลญลำพงต้องเข้ามาจัดการกับกรุงสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย (ที่มา: **ขอมละโว้ (จากเมืองลพบุรี) ยกกองทัพ “ดำดิน” ยึดสุโขทัย**, [Online], Available Website: https://www.Matichon.co.th/columnists/news_265168, 2569 (มกราคม, 30)).

⁴²การขยายอาณาเขตของสุโขทัยก็เริ่มขึ้นในช่วงนี้ ถือเป็นช่วงเวลาของการกวาดต้อนผู้คนและรวมบ้านรวมเมืองให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักร ซึ่งกษัตริย์ผู้มีชื่อเสียงมากที่สุดของกรุงสุโขทัย คือ พ่อขุนรามคำแหง ซึ่งเป็นโอรสองค์ที่ 2 ของพ่อขุนศรีอินทราทิตย พระองค์มีชื่อเสียงในฐานะผู้สร้างกรุงสุโขทัยให้เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด เป็นผู้คิดค้นประดิษฐ์อักษรไทยและสร้างศิลาจารึก และในยุคนี้เองที่ขอบเขตของอาณาจักรสุโขทัยได้แผ่ขยายออกไปมากที่สุด ส่วนในเรื่องของระบบเศรษฐกิจนั้นก็เป็ระบบแบบเปิดเสรี คือ ไม่มีการเก็บภาษีทำให้กรุงสุโขทัยเติบโตขึ้นเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ และเป็นแหล่งรวมวัฒนธรรมอันหลากหลายของแว่นแคว้นแห่งนี้ เมื่อสิ้นแผ่นดินพ่อขุนรามคำแหง พระมหาธรรมราชาที่ 1 หรือพระยาสิทธิไทย ได้ขึ้นมาเป็นผู้ปกครองกรุงสุโขทัย (ช่วงประมาณปี พ.ศ. 1890-1913) โดยได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาฟื้นฟูการปกครอง และทรงขยายอำนาจด้วยการทำสงครามพร้อม ๆ กับการเผยแผ่

สุโขทัยสืบต่อจากพ่อขุนรามคำแหง⁴³ โดยได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาฟื้นฟูการปกครอง และทรงขยายอำนาจด้วยการทำสงครามพร้อม ๆ กับการเผยแพรศาสนาแต่เมื่อสิ้นสมัยของพระยาสิทธิไทยกรุงสุโขทัยก็อ่อนแอลงและเริ่มเสื่อมไป

(2) ยุคกรุงศรีอยุธยา ก่อนปี พ.ศ. 1900 พระเจ้าอู่ทองซึ่งครองเมืองอโยธยา⁴⁴ ทรงอภิเษกสมรสกับพระราชธิดาของกษัตริย์ทางฝ่ายสุพรรณภูมิ ซึ่งอยู่อีกฟากหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้อโยธยาและสุพรรณภูมิตัวกันขึ้น เมื่อเกิดโรคระบาดที่เมืองอโยธยาเดิม พระเจ้าอู่ทองจึงต้องทำการอพยพผู้คนจากเมืองอโยธยาเดิม ข้ามแม่น้ำป่าสักมาตั้งเมืองใหม่ที่ตำบลหนองโสน⁴⁵ ทำให้กรุงศรีอยุธยากลายเป็นราชธานีขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1893 โดยพระเจ้าอู่ทองเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นองค์แรก ชื่อว่า “สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1” นับเป็นปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งในรัชสมัยของพระเจ้าอู่ทองนับได้ว่า “เป็นยุคของการก่อร่างสร้างเมือง” ทรงวางรูปแบบการปกครองขึ้นมาใหม่ ทรงแบ่งการบริหารราชการออกเป็น 4 กรม ประกอบด้วย กรมเวียง กรมวัง กรมคลัง และกรมนา หรือที่เรียกกันว่า “จตุสดมภ์” ซึ่งระบบที่ทรงวางไว้แต่แรกเริ่มนี้ ปรากฏว่า ได้สืบทอดใช้กันมาตลอด 400 กว่าปีของกรุงศรีอยุธยา โดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ทรงครองราชย์อยู่ได้เพียง 19 ปี ก็เสด็จสวรรคต รวมทั้งทำให้ความสัมพันธ์ของสองแคว้นกรุงศรีอยุธยาก็กลายเป็นการแก่งแย่งชิงอำนาจระหว่างสองราชวงศ์ คือ ราชวงศ์ละโว้-อโยธยา และราชวงศ์สุพรรณภูมิ กล่าวคือ เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดา แต่ครองราชย์ได้ไม่นานขุนหลวงพะงั่วจากราชวงศ์สุพรรณภูมิซึ่งมีศักดิ์เป็นอาาก็แย่งชิงอำนาจได้สำเร็จ ทั้งยังได้ขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จพระบรม

ศาสนา แต่หลังจากสิ้นสมัยของพระองค์แล้ว อาณาจักรสุโขทัยก็เริ่มอ่อนแอลงอย่างแท้จริง พร้อมกับแคว้นอื่นก็เข้มแข็งขึ้น เช่น อาณาจักรล้านนาเริ่มขยายอำนาจลงมาถึงลุ่มแม่น้ำยม-น่าน หรืออาณาจักรละโว้-อยุธยาเริ่มเข้มแข็งขึ้นจากการรวมตัวกับสุพรรณบุรีที่ครองอำนาจอยู่เหนือลุ่มแม่น้ำท่าจีน จนในที่สุดก็เกิดการก่อตั้งกรุงศรีอยุธยาขึ้นได้สำเร็จเมื่อปี พ.ศ. 1893 หลังจากนั้นไม่นานอาณาจักรสุโขทัยก็ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา (ที่มา: **กรุงสุโขทัย**, [Online], Available Website: <https://www.finearts.go.th/sukhothaihistoricalpark/view/>, 2569 (มกราคม 31).

⁴³พ่อขุนรามคำแหงมหาราช เสด็จราชย์ประมาณ พ.ศ. 1822 ถึงประมาณ พ.ศ. 1841 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 3 แห่งราชวงศ์พระร่วงของกรุงสุโขทัย ทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1826 โดยในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงเป็นยุคที่กรุงสุโขทัยเฟื่องฟูและเจริญขึ้นเป็นอันมาก ระบบการปกครองภายในก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยอย่างมีประสิทธิภาพ มีการติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง ไพร่ฟ้าประชาชนอยู่ดีกินดี สถาปนาเมืองก้าวหน้าทั้งทางเกษตร การชลประทาน การอุตสาหกรรม และการศาสนา ทำให้อาณาเขตของกรุงสุโขทัยได้ขยายออกไปกว้างใหญ่ไพศาล โดยมีระบอบการปกครองแบบ “พ่อปกครองลูก” ทรงมีแนวคิดเกี่ยวกับ “รัฐ” ว่า ครอบครัวทั้งหลายรวมกันเข้าก็เป็นเมืองหรือรัฐ มีเจ้าเมืองหรือพระมหากษัตริย์เป็นหัวหน้าครอบครัว พระมหากษัตริย์เปรียบเสมือนหัวหน้าครอบครัวใหญ่ ปกครองพลเมืองเสมือนเป็นลูกหลาน ช่วยให้มีที่ทำกิน คอยป้องกันมิให้คนถิ่นอื่นมาแย่งชิงถิ่น ถ้าลูกหลานทะเลาะวิวาทกัน ก็ตัดสินคดีด้วยความเป็นธรรม นอกจากนี้ พระองค์ทรงใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องช่วยในการปกครอง เมื่อประชาชนเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาและประพฤติปฏิบัติแต่ในทางที่ดีที่ชอบ (ที่มา: **ย้อนประวัติพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้ทรงประดิษฐ์อักษรไทย**, [Online], Available Website: <https://goodlifeupdate.com/healthy-mind/76746.html>, 2569 (กุมภาพันธ์, 10).

⁴⁴เมืองอโยธยาเดิมปัจจุบันตั้งอยู่ที่อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี.

⁴⁵ซึ่งก็คือ บึงพระราม อันเป็นที่ตั้งของกรุงศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน.

ราชาธิราช และเมื่อสิ้นรัชกาลของสมเด็จพระบรมราชาธิราช สมเด็จพระรามาธิบดีก็กลับมาแย่งชิงราชสมบัติ กลับคืน ว่ากันว่า มีการแย่งชิงอำนาจผลักดันกันขึ้นเป็นใหญ่ระหว่างสองราชวงศ์นี้อยู่ยาวนานถึง 40 ปี จนสมเด็จพระนครินทรซึ่งเป็นใหญ่อยู่ทางสุพรรณภูมิและความสัมพันธ์แน่นแฟ้นอยู่กับสุโขทัยได้มาแย่งชิงอำนาจกลับคืน มาได้สำเร็จ พระองค์สามารถรวมทั้งสองฝ่ายให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ในช่วงของการแก่งแย่งอำนาจกันเองนั้น กรุงศรีอยุธยา ก็พยายามแผ่อำนาจไปตีดินแดนขอม (ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ของ เขมร) บ่อยครั้ง จนกระทั่งปี พ.ศ. 1974 ภายหลังการสถาปนากรุงศรีอยุธยาได้แล้วประมาณ 80 ปี สมเด็จพระเจ้าสามพระองค์ ซึ่งเป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระนครินทรก็ตีขอมได้สำเร็จ ทำให้ขอมสูญเสียอำนาจจนต้อง ย้ายเมืองหลวงจากเมืองพระนคร (นครธม) ไปอยู่เมืองละแวกและพนมเปญในที่สุด ซึ่งผลของชัยชนะครั้งนี้ ทำให้มีการกวาดต้อนเชลยศึกกลับมาจำนวนมาก และทำให้อิทธิพลของขอมในอยุธยายิ่งเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากผู้ชนะสงครามได้รับเอาวัฒนธรรมของผู้แพ้สงครามมาใช้ (เป็นเรื่องปกติที่ผู้ชนะย่อมนำอารยธรรมของผู้แพ้มามาใช้)

ภายหลังการสถาปนากรุงศรีอยุธยาได้กว่าครึ่งศตวรรษก็เริ่มทำให้กรุงศรีอยุธยากลายเป็น ศูนย์กลางของราชอาณาจักร ซึ่งมีอาณาเขตกว้างขวางด้วยการผนวกเอากรุงสุโขทัยและดินแดนสุพรรณภูมิเข้าไว้ด้วยกัน มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ โดยเฉพาะกับจีน แม้กระทั่งวัดวาอารามต่าง ๆ ก็ได้รับการ บูรณะขึ้นมาใหม่จนงดงาม ภายหลังจากรัชกาลสมเด็จพระเจ้าสามพระยา กรุงศรีอยุธยา ก็เข้าสู่ยุคสมเด็จพระบรม ไตรโลกนาถ ซึ่งถือเป็นยุคที่อาณาเขตได้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง มีการติดต่อค้าขายกับบ้านเมือง ภายนอก รวมทั้งมีการปฏิรูปการเมืองการปกครองขึ้น พระองค์ทรงยกเลิกการปกครองที่กระจายอำนาจให้ เมืองลูกหลวงปกครองตนเองอย่างเป็นอิสระ โดยพระองค์ได้รวบอำนาจไว้ที่พระองค์ (พระมหากษัตริย์) แล้ว ทรงแบ่งเมืองต่าง ๆ รอบนอกออกเป็นหัวเมืองชั้นใน หัวเมืองชั้นนอก ซึ่งหัวเมืองเหล่านี้ปกครองโดยขุนนางที่ พระองค์ทรงแต่งตั้ง นอกจากนี้ก็ยังได้สร้างระบบศักดินาขึ้น อันเป็นการให้กรรมสิทธิ์ที่ดินได้ มากน้อยตามยศที่พระองค์ (พระมหากษัตริย์) ได้พระราชทานให้ โดยพระมหากษัตริย์มีสิทธิ์ที่จะเพิ่ม หรือลดศักดินาแก่ใครก็ได้ และหากใครทำผิดก็ต้องถูกปรับไหมตามศักดินานั้น

กรุงศรีอยุธยาเจริญมาได้ถึงร้อยปีก็กลายเป็นเมืองที่งดงามและมีระเบียบแบบแผน มีวัดวาอารามต่าง ๆ ที่ก่อสร้างขึ้นอย่างวิจิตรบรรจงน่ารื่นรมย์ พระราชวังใหม่ได้ก่อสร้างขึ้นอย่างใหญ่โตกว้างขวาง นอกจากนี้ กรุงศรีอยุธยาได้เจริญเติบโตเป็นนครแห่งพ่อค้าวาณิชอันรุ่งเรือง เพราะเส้นทางคมนาคมอันสะดวก มีเรือสินค้าน้อยใหญ่เข้ามาจอดเทียบท่าได้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่มาพร้อมกับความรุ่งเรืองและการเปลี่ยนแปลงก็คือ “สงคราม” ซึ่งก็เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น โดยอาณาจักรล้านนาซึ่งมีพระมหากษัตริย์ คือ ราชวงศ์เม็งรายที่ครอบครองสืบต่อกันมากำลังเจริญรุ่งเรืองได้ขึ้นมาเป็นคู่แข่งสำคัญของกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากพระเจ้าติโลกราช แห่งราชวงศ์เม็งรายได้ขยายอาณาเขตลงมาจนได้เมืองแพร่และเมืองน่าน ทั้งยังทรงดำริที่จะขยายอาณาเขตลงมาอีกจนให้ถึงกรุงศรีอยุธยา ซึ่งในช่วงเวลานั้นเจ้านายทางแคว้นสุโขทัยที่ถูกลดอำนาจด้วยการปฏิรูปการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเกิดความไม่พอใจอยุธยา จึงได้ชักนำให้พระเจ้าติโลกราชยกทัพมา ยึดเมืองศรีสัชนาลัยซึ่งอยู่ในอำนาจของกรุงศรีอยุธยา ทำให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถต้องเสด็จกลับไป

ประทับอยู่ที่เมืองสระหลวง หรือพิษณุโลก เพื่อทำสงครามกับเชียงใหม่ โดยสงครามยืดเยื้อยาวนานอยู่ถึง 7 ปี จนในที่สุดกรุงศรีอยุธยา ก็ยึดเมืองศรีสัชนาลัยกลับคืนมาได้ ตลอดรัชกาลอันยาวนานของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 นั้น ได้ทำให้กรุงศรีอยุธยาเจริญอย่างต่อเนื่องยาวนานถึง 81 ปี รวมทั้งการค้าขายกับต่างประเทศก็เจริญก้าวหน้าไปอย่างกว้างขวาง อีกทั้งวัฒนธรรมก็เฟื่องฟูทั้งทางศาสนาและประเพณีต่าง ๆ แต่ภายหลังรัชกาลของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ก็เกิดการแย่งชิงอำนาจภายใน ทำให้กรุงศรีอยุธยาอ่อนแอลง ในขณะเดียวกันพม่ากลับเข้มแข็งขึ้น ความเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักรได้ทำให้เกิดสงครามครั้งใหญ่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เรียกได้ว่า เป็นยุคแห่งความคับแค้นยิ่งหยิ่ง ทั้งยังเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้ามาของชาวตะวันตก ซึ่งได้เข้ามาพร้อม ๆ กับการรุกรานจากพม่า (เมียนมา) เมื่อवासโก ดากามา⁴⁶ ซึ่งเป็นชาวโปรตุเกสได้เดินเรือผ่านแหลมกู๊ดโฮปได้สำเร็จเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2000 ทำให้กองเรือของโปรตุเกสก็ทยอยกันมายังดินแดนฝั่งทวีปเอเชียโดยเฉพาะกรุงศรีอยุธยา โดยในปี พ.ศ. 2054 พระเจ้าอัลฟองโซ เดอ อัลบูเคอร์ก กษัตริย์โปรตุเกสก็ได้ขยายอาณาจักรโดยเข้ามายึดมะละกาได้สำเร็จ⁴⁷ และได้ส่งคณะทูตเข้ามาที่สยามมีชื่อว่า “ดูอาร์ต เฟอร์นันเดส” ซึ่งถือเป็นชาวตะวันตกคนแรกที่มาถึงแผ่นดินสยาม โดยชาวโปรตุเกสมาพร้อมกับวิทยาการสมัยใหม่ อาทิ ความรู้เกี่ยวกับการสร้างป้อมปราการ การจัดทำอาวุธปืน จนทำให้สมัยต่อมาพระเจ้าไชยราชาธิราชก็ยกทัพไปตีล้านนาได้สำเร็จ ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยาแผ่อิทธิพลใหญ่ขึ้น พม่าในยุคของพระเจ้าตะเบ็งชะเวตี้ก็แผ่อิทธิพลลงมาจนยึดเมืองมอญที่หงสาวดีได้สำเร็จ ทำให้อยุธยากับพม่าเกิดการเผชิญหน้ากัน พวกมอญจากเชียงกรานไม่ยอมอยู่ภายใต้อำนาจพม่าและหนีมาพึ่งกรุงศรีอยุธยา ทำให้พระเจ้าไชยราชาธิราชทรงยกกองทัพไปขับไล่พม่าให้ออกไป และยึดเมืองเชียงกรานกลับคืนมาได้ ความขัดแย้งระหว่างกรุงศรีอยุธยากับพม่าก็เปิดฉากขึ้น เมื่อพระเจ้าไชยราชาธิราชถูกลอบปลงพระชนม์ทำให้เสด็จสวรรคต และแผ่นดินอยุธยาที่อ่อนแอลง เพราะการแย่งชิงอำนาจของผู้ที่เป็นรัชทายาทซึ่งครองราชย์ต่อจากพระเจ้าไชยราชาธิราช ซึ่งก็คือ “พระยอดฟ้า” ซึ่งมีพระชนม์เพียง 11 พรรษาขึ้นครองราชย์ แต่ไม่ทันไรก็ถูก

⁴⁶เป็นนักเดินเรือสำรวจชาวโปรตุเกส เกิดที่เมืองซินีช แคว้นอาเลงเตมู ประเทศโปรตุเกส ซึ่งได้ค้นพบเส้นทางการเดินเรือจากยุโรปสู่อินเดียระหว่างปี พ.ศ. 2040-2042 โดยแล่นเรือตรงจากกรุงลิสบอนไปถึงชายฝั่งมะละบาร์ ตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย ซึ่งแล่นเรืออ้อมผ่านแหลมกู๊ดโฮปทางตอนใต้ของแอฟริกาที่บาร์ตูลูเมว ดีอาซ (Bartolomeu Dias) เป็นผู้ค้นพบเมื่อปี พ.ศ. 2031 นอกจากนี้วาสโก ดากามา ยังได้รับมอบหมายจากพระเจ้ามานูเอลที่ 1 แห่งโปรตุเกสให้ไปค้นหาอินเดีย เนื่องจากมีความเชื่อกันในสมัยนั้นว่า เป็นแผ่นดินคริสเตียนที่เล้าลือและมีความแพร่หลายเกี่ยวกับเปรสเตอร์ จอห์น พระคริสเตียนแห่งอินเดียผู้ครอบครองนคร 100 แห่งในโลกตะวันออก รวมทั้งเพื่อการหาเส้นทางเปิดตลาดค้าขายกับโลกตะวันออก ต่อมาในระหว่างปี พ.ศ. 2045-2047 วาสโก ดากามา ได้นำกองเรือมุ่งสู่แอฟริกาเพื่อลี้ยงค่านจากการที่กลุ่มนักสำรวจชาวโปรตุเกสที่เปดรู อัลวาริซ กาบรัล (นักสำรวจคนสำคัญของโปรตุเกส) ถูกปล่อยไว้ที่นั่นและถูกฆ่าในปี พ.ศ. 2067 และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอุปราชแห่งอินเดีย แต่ต่อมาไม่นาน วาสโก ดากามา ก็ล้มป่วยและเสียชีวิตที่โคชิน (Cochin) และได้รับการนำศพกลับโปรตุเกส เขามีชีวิตอยู่ในสมัยอยุธยา ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (สมเด็จพระเชษฐาธิราช) (ที่มา: วาสโก ดากามา, [Online], Available Website: <https://www.baanjomayut.com/library/bigm/big07/06.html>, 2569 (มกราคม, 22).

⁴⁷อัลฟองโซ เดอ อัลบูเคอร์ก, [Online], Available Website: <https://www.trueplookpanya.com/learning/detail/394-00>, 2569 (มกราคม, 22).

ปลงพระชนม์อีก ในที่สุดก็ถึงแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทำให้พม่าสบโอกาสยกกองทัพผ่านด่านเจดีย์สามองค์เข้ามาปิดล้อมกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาจักรพรรดินำกองทัพออกรับสู้ศึก โดยในศึกช่วงนี้ประวัติศาสตร์ได้บันทึกวีรกรรมของวีรสตรีพระองค์หนึ่ง คือ “สมเด็จพระศรีสุริโยทัย” ซึ่งเป็นพระมเหสีของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิที่ปลอมพระองค์ออกรบด้วย และได้ไสช้างเข้าขวางสมเด็จพระมหาจักรพรรดิที่กำลังเพลี่ยงพล้ำจนถูกฟันสิ้นพระชนม์ขาดคอช้าง แต่ศึกครั้งนี้พม่ายึดกรุงศรีอยุธยาไม่สำเร็จ ทั้งนี้เนื่องจากไม่ชำนาญภูมิประเทศ ทำให้กองทัพพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ต้องยกทัพกลับไป ส่วนกรุงศรีอยุธยาก็เตรียมการป้องกันพระนครเพื่อตั้งรับการรุกรานของพม่าที่จะมีมาอีก จนทำให้มีการรบช้างเผือกถึง 7 เชือก เมื่อพระเจ้าบุเรงนองแม่ทัพพม่าคนใหม่ทราบข่าวก็อ้างเหตุการณ์ที่ต้องการช้างเผือกที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิมีอยู่ถึง 7 เชือก จึงยกทัพมาทำสงครามกับกรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง ทำให้กรุงศรีอยุธยาเสียกรุงให้แก่พม่าเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2112 โดยช้างเผือกที่เป็นชนวนสงครามก็ถูกกวาดต้อนไปพร้อมกับผู้คนจำนวนมาก รวมถึงพระนเรศวรและพระเอกาทศรถ ซึ่งเป็นพระโอรสของพระมหาธรรมราชาที่พม่าแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์ปกครองอยุธยาคนต่อไปในฐานะเมืองประเทศราชก็ทรงถูกบังคับให้ไปด้วย ทำให้กรุงศรีอยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าในครั้งแรกนานถึง 15 ปี สมเด็จพระนเรศวรก็ประกาศอิสรภาพ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพแล้ว กองทัพพม่านำโดยพระมหาอุปราชก็คุมทัพลงมาปราบ สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตั้งรับที่ตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดสุพรรณบุรี ทำให้การรบครั้งยิ่งใหญ่อุบัติขึ้น เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงทำยุทธหัตถีจนได้ชัยชนะเนื่องจากพระมหาอุปราชถูกฟันสิ้นพระชนม์ขาดคอช้าง ทำให้กองทัพพม่าต้องแตกพ่ายกลับไป โดยในยุคสมัยของสมเด็จพระนเรศวรนั้น กรุงศรีอยุธยาเป็นปึกแผ่นมั่นคง ซึ่งในขณะที่ศัตรูทางพม่าอ่อนแอลง และในช่วงเดียวกันนั้นเขมรก็ถูกปราบปรามจนสงบ ทำให้ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของกรุงศรีอยุธยาจึงเกิดขึ้นตามมา ส่งผลให้กรุงศรีอยุธยากลายเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองถึงขีดสุดตามคำกล่าวของชาวยุโรปที่หลั่งไหลเข้ามาติดต่การค้าขายในช่วงเวลาดังกล่าว นับแต่ยุคสมัยของสมเด็จพระนเรศวรเป็นต้นมากรุงศรีอยุธยาก็ได้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าทั้งในและนอกประเทศ โดยมีผู้คนเดินทางเข้ามาติดต่การค้าขายเป็นจำนวนมาก ซึ่งต่างก็ชื่นชมเมืองที่โอบล้อมไปด้วยแม่น้ำและลำคลอง โดยผู้คนสัญจรไปมาโดยใช้เรือเป็นพาหนะ จึงพากันเรียกพระนครแห่งนี้ว่า “เวนิสตะวันออก” ซึ่งภายหลังจากโปรตุเกสเข้ามาติดต่การค้าขายเป็นชาติแรกแล้ว ต่อมาได้มีชาวฮอลันดา ญี่ปุ่น และอังกฤษตามมาอีก ทั้งนี้ไม่นับจีนซึ่งค้าขายกับกรุงศรีอยุธยาอยู่ก่อนแล้ว โดยชนชาติต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการจัดสรรที่ดินให้อยู่เป็นย่านเฉพาะ ดังปรากฏชื่อหมู่บ้านโปรตุเกส หมู่บ้านญี่ปุ่น และหมู่บ้านฮอลันดา มาจนปัจจุบัน⁴⁸ อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะมีชนชาติต่าง ๆ เข้ามาค้าขายด้วยอย่างมากมาย แต่กรุงศรีอยุธยาดูเหมือนจะผูกพันการค้าไว้กับจีนอย่างเหนียวแน่น ซึ่งจีนก็ส่งเสริมให้อยุธยาผลิตเครื่องปั้นดินเผา

⁴⁸บันทึกของชาวฝรั่งเศสคนหนึ่งซึ่งบาทหลวงปาลเลอกัวซ์ได้คัดลอกมา และเล่าถึงพระนครศรีอยุธยาในสมัยนั้นไว้ว่า เป็นพระนครที่มีผู้คนต่างชาติต่างภาษารวมกันอยู่ เหมือนเป็นศูนย์กลางการค้าขายในโลก ผู้คนพูดภาษาต่าง ๆ ทุกภาษา ซึ่งในบรรดาชาวต่างชาติที่มาค้าขายกับอยุธยาในยุคแรกนั้น ญี่ปุ่นนับเป็นชาติที่มีอิทธิพลมากที่สุด โดยนายยามาคะ นางามาชะ ซึ่งเป็นชาวญี่ปุ่นที่ได้รับความไว้วางใจถึงขั้นได้ดำรงตำแหน่งขุนนางในราชสำนักของพระเอกาทศรถ โดยมียศเรียกว่า “ออกญาเสนาภิมุข” ต่อมาได้ก่อความยุ่งยากขึ้นจนหมดอิทธิพลไปในที่สุด.